

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Факультет філології та журналістики
Кафедра української мови

І.А. Мельник

ФОНЕТИКА І ЛЕКСИКОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*Навчально-методичні рекомендації
до виконання практичних завдань
та самостійної роботи для студентів*

*галузі знань 03 Гуманітарні науки, 01 Освіта / Педагогіка
спеціальності 035 Філологія, 014 Середня освіта (Мова і література
(польська)) освітньо-професійної програми «Мова та література (польська).
Переклад. Польська мова», «Середня освіта. Польська мова»*

Луцьк
«Надстир'я»
2020

УДК 811.161.2'342
ББК 81.411.1–1
М48

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету філології та журналістики
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(Протокол № 5 від 17 лютого 2020 року)*

Рецензенти:

Голоюх Л.В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Теребус О.Л. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Мельник І. А.

М 48 **Фонетика і лексикологія української мови** : Навчально-методичні рекомендації до виконання практичних завдань і самостійної роботи для студентів. Луцьк : Надстир'я, 2020. 68 с.

Видання містить матеріали для практичних занять, завдання для самостійної роботи, варіанти підсумкової контрольної роботи, методичні вказівки щодо написання рефератів, питання для підсумкового контролю, розподіл балів, критерії, шкала оцінювання знань студентів, основні вимоги до запису тексту фонетичною та фонематичною транскрипціями, схеми та зразки фонетичного і лексикологічного розбору, список рекомендованої літератури.

Для викладачів і студентів спеціальності 035 Філологія, 014 Середня освіта, освітньої програми Мова та література (польська). Переклад. Польська мова, а також інших спеціальностей, що вивчають курс «Фонетика і лексикологія української мови».

УДК 811.161.2'342
ББК 81.411.1–1

Навчально-методичне видання

МЕЛЬНИК Ірина Анатоліївна

**ФОНЕТИКА І ЛЕКСИКОЛОГІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Навчально-методичні матеріали для студентів

Друкується в авторській редакції
Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 4,0.
Наклад 100. Зам 7.

ВОРВП «Надстир'я»
43016 м. Луцьк, вул. Лесі Українки, 7
Тел. (0332) 72-20-13. E-mail: nadstyria@gmail.com.

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 349 від 02.03.2001.

© Мельник І.А., 2020

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Програма навчальної дисципліни.....	6
Теми практичних занять.....	9
Самостійна робота.....	13
Змістовий модуль 1.....	13
Змістовий модуль 2.....	28
Методичні вказівки щодо написання рефератів.....	39
Контрольна робота.....	41
Питання для підсумкового контролю.....	47
Розподіл балів, які отримують студенти.....	50
Критерії оцінювання.....	50
Шкала оцінювання.....	53
Основні вимоги до запису тексту фонетичною та фонематичною транскрипціями.....	53
Схема фонетичного аналізу.....	55
Зразок фонетичного аналізу.....	56
Схема лексикологічного аналізу.....	56
Зразок лексикологічного аналізу.....	57
Список літератури.....	58

Передмова

Теоретичний курс «Фонетика і лексикологія української мови» посідає важливе місце серед навчальних дисциплін, які забезпечують вищу лінгвістичну освіту в університеті. Фонетичний та лексичний рівні є початковими ланками вивчення мовної структури, тому ґрунтовне засвоєння матеріалу фонетичного та лексичного лінгвальних ярусів необхідне для подальшого сприйняття та розуміння інших мовознавчих дисциплін: словотвору, морфології, синтаксису української мови, історичної граматики, діалектології, стилістики, культури мови тощо.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є фонетика, орфоепія, графіка, орфографія, лексикологія, фразеологія та лексикографія української мови.

Навчальна дисципліна складається з таких *змістових модулів*:

1. Вступ. Власне-фонетичний та функційний аспекти вивчення звуків. Орфоепія, графіка, орфографія як розділи сучасної української літературної мови.

2. Лексикологія, фразеологія та лексикографія сучасної української літературної мови.

Метанавчальної дисципліни «Фонетика і лексикологія української мови» – забезпечити засвоєння основних теоретичних положень фонетики, фонології, лексикології, фразеології та лексикографії, які ґрунтуються на кращих традиціях вітчизняної та зарубіжної лінгвістики, що сприятиме системному аналізу фонетичних та лексичних одиниць мови на тлі одиниць інших мовних рівнів, закладе надійне підґрунтя для фахової підготовки майбутніх спеціалістів високої кваліфікації.

Завдання навчальної дисципліни полягає в тому, щоб сприяти всебічному вивченню значного за обсягом теоретичного матеріалу фонетичного, фонологічного, лексичного, фразеологічного та лексикографічного мовних рівнів, знання яких необхідні для подальшого вивчення інших лінгвістичних курсів, закласти основи системного підходу до аналізу мовних одиниць, виробити в майбутніх філологів науковий лінгвістичний світогляд та навички вести самостійну дослідницьку роботу, практично оволодіти фонетичними, фонологічними, лексичними, фразеологічними нормами сучасної української літературної мови. Ґрунтовне теоретичне та практичне вивчення фонетичної та лексичної системи

української мови допоможе усвідомити низку фонетичних та лексичних явищ, закріпить міцні навички культури усного та писемного мовлення, що сприятиме точнішій передачі думки, кращому взаєморозумінню. Програма з фонетики і лексикології української мови ґрунтується на принципах академічної фонетики і лексикології. Вона також передбачає ознайомлення з новітніми теоретичними ідеями лінгвістичної науки. У систему підготовки студентів входять лекції з фонетики і лексикології української мови, практичні заняття, передбачено також самостійне опрацювання деяких тем.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

знати :

- визначення опорних понять курсу;
- особливості фонетичної системи української мови;
- специфіку фонологічної системи української мови;
- зміни звукового складу слів у потоці мовлення;
- фонологічну інтерпретацію звукових змін;
- особливості української лексикології;
- специфіку фразеології;
- принципи української лексикографії.

вміти :

- характеризувати опорні поняття курсу;
- класифікувати мовні звуки відповідно до різних ознак;
- вимовляти звуки і звукосполучення згідно з нормами української орфоепії;
- наголошувати слова відповідно до норм сучасної української літературної мови;
- виконувати повний фонетичний розбір слів;
- записувати тексти деталізованою та спрощеною фонетичною транскрипцією;
- записувати тексти фонологічною транскрипцією;
- характеризувати слова за значенням;
- визначати походження слів;
- з'ясовувати стилістичне маркування слів;
- робити повний лексикологічний аналіз слова і т. ін.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Вступ. Власне-фонетичний та функційний аспекти вивчення звуків

Тема 1. Сучасна українська літературна мова як предмет наукового вивчення і як навчальна дисципліна. Зміст, обсяг, завдання і значення курсу. Зв'язок курсу з іншими лінгвістичними дисциплінами. Основні розділи «Сучасної української літературної мови».

Тема 2. Українська мова – національна мова українського народу. Літературна мова як вища форма загальнонародної мови. Розмежування понять «літературна мова» і «національна мова». Статус української мови як державної. Основні етапи розвитку літературної мови.

Тема 3. Українська літературна мова – унормована та опрацьована форма загальнонародної мови. Варіанти літературних мов. Діалектна основа сучасної української літературної мови. Основні ознаки літературної мови. Кодифікована та розмовна форми літературної мови. Мовна норма. Види норм. Територіальні та соціальні діалекти.

Тема 4. Походження і розвиток української мови. Розмежування понять «історія української літературної мови» та «історія української мови». Погляди вчених на походження і розвиток української мови. Основні етапи розвитку української мови. Місце української мови серед інших слов'янських мов.

Тема 5. Функційні стилі сучасної української літературної мови. Сильова диференціація лексики української літературної мови. Поняття про функціональний стиль. Призначення та диференційні риси мовних стилів. Офіційно-діловий стиль, його різновиди. Науковий стиль, його різновиди. Особливості стилю художньої літератури. Основні різновиди публіцистичного стилю. Розмовно-побутовий стиль. Стиль конфесійної літератури.

Тема 6. Фонетика як наука про звукову будову мови. Звуковий склад мови – феномен національної культури. Звукові одиниці сучасної української літературної мови, їх класифікація. Аспекти вивчення звуків сучасної української літературної мови. Фонетика і фонологія – два розділи однієї лінгвістичної дисципліни. Акустичні та соматичні методи дослідження. Теоретичне і практичне значення фонетики. Місце фонетики серед інших лінгвістичних одиниць.

Тема 7. Загальна характеристика та класифікація звуків мови. Голосні звуки. Артикуляційні та акустичні особливості звуків. Будова мовного апарата. Активні та пасивні мовні органи. Фази артикуляції окремого звука: екскурсія – витримка – рекурсія. Коартикуляція. Диференціація звуків на голосні та приголосні, їх визначальні риси. Артикуляційно-акустична класифікація

голосних звуків. Питання про артикуляцію голосного И. Зміни голосних звуків у потоці мовлення.

Тема 8. Артикуляційно-акустичні характеристики приголосних звуків. Артикуляційно-акустичні особливості приголосних: класифікація приголосних за місцем творення; характеристика приголосних за способом творення; характеристика приголосних за звучністю; класифікація приголосних за акустичним вираженням. Палаталізація приголосних: класифікація приголосних за ступенем вияву м'якості; позиції пом'якшення приголосних.

Тема 9. Взаємодія звуків у потоці мовлення. Асиміляція приголосних, її різновиди. Дисиміляція приголосних, її різновиди. Проблема подовження і подвоєння приголосних звуків у лінгвістичній літературі. Спрощення в групах приголосних. Інші звукові зміни. Фонетична транскрипція, її типи. Транслітерація.

Тема 10. Функціональний аспект у вивченні звукових одиниць. Поняття фонем. Диференційні та недиференційні ознаки фонем. Фонема й алофони. Слабка і сильна позиції фонем. Щербівська та московська фонологічні школи. Фонологічна інтерпретація звукових змін різними мовознавчими школами. Висвітлення поняття фонем у працях українських лінгвістів.

Тема 11. Система фонем сучасної української літературної мови. Поняття системи у фонології. Склад фонем сучасної української літературної мови. Розвиток поглядів на систему голосних і приголосних фонем сучасної української літературної мови. Склад українських голосних фонем. Головні вияви і варіанти голосних фонем. Класифікація приголосних фонем. Аналіз приголосних фонем у головних виявах. Фонематична транскрипція.

Тема 12. Фонологічна інтерпретація звукових змін. Модифікації фонем і чергування як види звукових змін, їх особливості. Модифікації голосних фонем. Модифікації приголосних фонем. Фонетичні та історичні чергування. Зв'язок фонем та морфем. Поняття морфем. Питання про морфонологію як учення про морфологічне використання фонологічних засобів. Характеристика фонетичних чергувань приголосних: чергування приголосних за дзвінкістю – глухістю; чергування приголосних за місцем і способом творення; чергування приголосних за твердістю – м'якістю; чергування приголосних з фонемним нулем; позиційні чергування голосних | у |, | і | з приголосними | в |, | й |. Найдавніші чергування голосних. Чергування голосних пізнішого періоду. Чергування | О |, | Е | з | І |: історична довідка про виникнення цього чергування; чергування | О |, | Е | з | І | при словозміні; чергування | О |, | Е | з | І | при словотворенні; відхилення в чергуванні цих фонем. Чергування | О |, | Е | з нульовою фонемою. Чергування | О | з | Е | після шиплячих та j: історична довідка; закономірність цього чергування в сучасній українській мові; випадки порушення правил вживання О, Е після шиплячих та j. Чергування |И| з | О | у фонемосполученнях | РИ |, | ЛИ |, | РО |, | ЛО|. Історичні чергування приголосних. Чергування | Г |, | К |, | Х | – | Ж |, | Ч |, | Ш | – | З |, | Ц |, | С | як наслідок першої, другої та третьої палаталізацій. Чергування | Д | –

| ДЖ |, | Т | – | Ч |, | З | – | Ж |, | С | – | Ш |, | ЗД | – | ЖДЖ | тощо в дієслівних формах. Чергування губних у сполученнях *губний + Л* та *губний + j*. Зміна приголосних при творенні слів за допомогою суфіксів *-ськ(ий)*, *-ств(о)*, *-ин(а)*.

Змістовий модуль 2

Лексикологія, фразеологія і лексикографія української мови

Тема 13. Лексикологія сучасної української літературної мови. Предмет і завдання лексикології сучасної української мови. Слово – основна одиниця мови. Слово і поняття. Лексичне значення слова. Типи лексичних значень слова. Однозначні та багатозначні слова. Способи перенесення значень слів. Слова-символи. Метафори, метонімії, синекдохи. Тлумачні словники.

Тема 14. Лексика української мови з погляду її походження. Основні історичні шари слів у лексичному складі української мови. Лексичні запозичення зі слов'янських мов. Старослов'янізми. Слова, запозичені з неслов'янських мов. Етимологія іншомовних слів та власне українських. Словники іншомовних слів. Іншомовна лексика в сучасному інформаційному просторі.

Тема 15. Лексика української мови з погляду стилістичного вживання. Функціонально-стильова диференціація лексики української мови. Лексика української мови за сферами вживання: стилістично-нейтральна (міжстильова) і стилістично забарвлена (книжна, розмовна, просторічна, термінологічна, емоційно-забарвлена лексика, професіоналізми, діалектизми, жаргонізми, арготизми). Лексика, територіально обмежена в ужитку (діалектизми), аспекти її вивчення. Просторіччя. Жаргонізми, вульгаризми, арготизми та їхнє стилістичне використання. Термінологічна лексика. Наукова та виробничо-технічна термінологія. Сфера поширення й функції термінів. Поняття терміносистеми. Професіоналізми.

Тема 16. Багатство української лексики. Омоніми, їхні різновиди. Синоніми. Типи синонімів. Синонімічний ряд. Антоніми, їх види. Антонімічні пари. Пароніми, їхні різновиди. Експресивні функції паронімів у мові ЗМК. Парономазія. Уникнення штампів. Характеристика словників синонімів, антонімів, омонімів, паронімів. Проблема міжмовної омонімії та паронімії.

Тема 17. Активна та пасивна лексика. Особливості активної та пасивної лексики. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону. Чинники стабілізації інновацій. Неологізми: загальномовні, індивідуально-авторські. Застаріла лексика: архаїзми, історизми. Конфесійна лексика. Емоційно-експресивна лексика. Неологізми. Репресовані слова.

Тема 18. Лексикографія української мови. Словники – джерело вивчення української лексики. Типи сучасних словників української мови. Характеристика тлумачних, перекладних, етимологічних словників. Фразеологічні словники. Термінологічні словники. Словники антонімів,

синонімів, паронімів, омонімів. Орфографічні, орфоепічні словники. Лексикографічні праці останнього десятиріччя. Комп'ютерна лексикографія.

Тема 19. Фразеологія сучасної української літературної мови. Основні типологічні ознаки фразеологізмів. Семантична класифікація фразеологізмів. Фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення. Типи фразеологізмів за походженням та емоційно-експресивними функціями. Джерела української фразеології. Прислів'я і приказки. Крилаті слова та вислови.

Теми практичних занять

№ з/п	Тема	К-сть годин
1	<p>Загальна характеристика та класифікація звуків мови. Артикуляційно-акустична класифікація голосних та приголосних звуків</p> <p>1. Артикуляційні та акустичні особливості звуків.</p> <p>2. Будова мовного апарата. Активні та пасивні мовні органи.</p> <p>3. Фази артикуляції окремого звука: екскурсія – витримка – рекурсія. Коартикуляція.</p> <p>4. Диференціація звуків на голосні та приголосні, їх визначальні риси.</p> <p>5. Артикуляційно-акустична класифікація голосних звуків: за участю губ; за ступенем підняття спинки язика; за місцем артикуляції. Питання про артикуляцію голосного Й.</p> <p>6. Артикуляційно-акустичні особливості приголосних:</p> <p>а) класифікація приголосних за місцем творення;</p> <p>б) характеристика приголосних за способом творення;</p> <p>в) характеристика приголосних за звучністю;</p> <p>г) класифікація приголосних за акустичним враженням.</p> <p>7. Палаталізація приголосних:</p> <p>а) класифікація приголосних за ступенем вияву м'якості;</p> <p>б) позиції пом'якшення приголосних.</p> <p>8. Методи експериментально-фонетичних досліджень.</p>	2
2	<p>Взаємодія звуків у потоці мовлення</p> <p>1. Асимілятивні процеси в сучасній українській мові:</p> <p>а) поняття про асиміляцію та її види; б) асиміляція приголосних за місцем і способом творення;</p> <p>в) уподібнення приголосних за дзвінкістю і глухістю;</p> <p>г) асиміляція приголосних за м'якістю.</p> <p>2. Дисимілятивні процеси приголосних у сучасній</p>	2

	<p>українській мові: а) поняття про дисиміляцію, її види; б) характеристика різних видів дисиміляції. 3. Проблема подовження і подвоєння приголосних звуків. 4. Спрощення в групах приголосних. 5. Інші звукові зміни. 6. Фонетична транскрипція, її типи: а) призначення фонетичної транскрипції; б) вимоги до фонетичної транскрипції; в) типи фонетичної транскрипції; г) система знаків фонетичного алфавіту.</p>	
3	<p>Лінгвістичний аспект дослідження звукових одиниць. Система фонем сучасної української літературної мови</p> <p>1. Поняття фонем. Диференційні та недиференційні ознаки фонем. 2. Фонема й алофони. Слабка і сильна позиції фонем. 3. Фонологічні школи, концепції. Щербівська та московська фонологічні школи. Фонологічна інтерпретація звукових змін різними школами. 4. Різні тлумачення поняття фонем у працях українських лінгвістів. 5. Поняття системи у фонології. Принципи класифікації фонем. Встановлення фонематичності звуків. 6. Розвиток поглядів на систему голосних фонем сучасної української літературної мови. Склад українських голосних фонем. Головні вияви і варіанти голосних фонем. 7. Розвиток поглядів на систему приголосних фонем сучасної української мови. Класифікація приголосних фонем. Аналіз приголосних фонем у головних виявах. 8. Фонематична транскрипція: а) фонематична транскрипція; б) призначення фонематичної транскрипції; в) вимоги до фонематичної транскрипції; г) система знаків фонематичного алфавіту; г) особливості запису тексту фонематичною транскрипцією на основі принципів Московської та Ленінградської фонологічних шкіл.</p>	4

4	<p>Чергування голосних та приголосних фонем у сучасній українській літературній мові</p> <p>1. Найдавніші чергування голосних.</p> <p>2. Чергування О , Е з І :</p> <p>а) історична довідка про виникнення цього чергування;</p> <p>б) чергування О , Е з І при словозміні;</p> <p>в) чергування О , Е з І при словотворенні;</p> <p>г) відхилення в чергуванні цих фонем.</p> <p>3. Чергування О , Е з нульовою фонемою.</p> <p>4. Чергування О з Е після шиплячих та j:</p> <p>а) історична довідка;</p> <p>б) закономірність цього чергування в сучасній українській мові;</p> <p>в) випадки порушення правил вживання О, Е після шиплячих та j.</p> <p>5. Чергування И з О у фонемосполученнях РИ , ЛИ – РО , ЛО .</p>	4
	<p>6. Чергування Г , К , Х – Ж , Ч , Ш – З , Ц , С як наслідок першої, другої та третьої перехідних палаталізацій.</p> <p>7. Чергування Д – ДЖ , Т – Ч , З – Ж , С – Ш , ЗД – ЖДЖ тощо в дієслівних формах.</p> <p>8. Чергування губних у сполученнях <i>губний + Л</i> та <i>губний + j</i>.</p> <p>9. Зміна приголосних при творенні слів за допомогою суфіксів <i>-ськ(ий)</i>, <i>-ств(о)</i>, <i>-ин(а)</i>.</p>	
5	<p>Лексикологія сучасної української мови</p> <p>1. Предмет і завдання лексикології сучасної української мови.</p> <p>2. Слово - основна одиниця мови.</p> <p>3. Слово і поняття.</p> <p>4. Лексичне значення слова.</p> <p>5. Типи лексичних значень слова.</p> <p>6. Однозначні та багатозначні слова.</p> <p>7. Способи перенесення значень слів. Слова-символи.</p> <p>8. Тлумачні словники.</p>	2
6	<p>Лексика української мови з погляду походження</p> <p>1. Основні історичні шари слів у лексичному складі української мови.</p> <p>2. Лексичні запозичення зі слов'янських мов. Старослов'янізми.</p> <p>3. Слова, запозичені з неслов'янських мов.</p> <p>4. Етимологія іншомовних слів та власне українських.</p> <p>5. Словники іншомовних слів.</p>	2

7	<p>Лексика української мови з погляду стилістичного вживання</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Функціонально-стильова диференціація лексики української мови. 2. Лексика української мови за сферами вживання: стилістично-нейтральна (міжстильова) і стилістично забарвлена (книжна, розмовна, просторічна, термінологічна, емоційно-забарвлена лексика, професіоналізми, діалектизми, жаргонізми, арготизми) . 3.Лексика, територіально обмежена в ужитку (діалектизми),аспекти її вивчення. 4. Просторіччя. Жаргонізми, вульгаризми, арготизми та їхнє стилістичне використання. 5. Термінологічна лексика. Наукова та виробничо-технічна термінологія. Сфера поширення й функції термінів. Поняття терміносистеми. Професіоналізми. 6. Лексика української літературної мови з погляду функціонально стилістичного вживання у ЗМК. 	2
8	<p>Багатство української лексики</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Омоніми, їхні різновиди. 2. Синоніми. Типи синонімів. Синонімічний ряд. 3.Антоніми, їх види. Антонімічні пари.Антитеза. Антономазія. Оксиморон. Перифраза. 4.Пароніми, їхні різновиди. Парономазія. 5. Уникнення штампів. 6.Характеристика словників синонімів, антонімів, омонімів, паронімів. 7.Проблема міжмовної омонімії та паронімії. 	2
9	<p>Активна та пасивна лексика</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Особливості активної та пасивної лексики. 2.Неологізми: загальномовні, індивідуально-авторські. 3.Застаріла лексика: архаїзми, історизми. 4.Конфесійна лексика. 5.Емоційно-експресивна лексика. 6. Неологізми в засобах масової інформації 7.Типові помилки в мовностилістичному використанні лексичних засобів. 	2
Разом		22

Самостійна робота

№ з/п	Тема	К-сть годин
1	Українська літературна мова–унормована та опрацьована форма загальнонародної мови	2
2	Походження і розвиток української мови. Місце української мови серед інших слов'янських	4
3	Функціональні стилі сучасної української літературної мови	4
4	Фонетика – наука про звукову будову мови	1
5	Фонологічна інтерпретаціязвуківихзмін	1
6	Лексика української мови з погляду походження	2
7	Лексика української мови з погляду стилістичного вживання	2
8	Активна та пасивна лексика. Лексичне багатство.	2
9	Фразеологія української мови	7
10	Лексикографія української мови	7
	Разом	32

Змістовий модуль 1 Вступ. Власне-фонетичний та функційний аспект вивчення звуків

Основний зміст практичних занять

Тема 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ
ЗВУКІВ МОВИ. АРТИКУЛЯЦІЙНО-АКУСТИЧНА
КЛАСИФІКАЦІЯ ГОЛОСНИХ ТА ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ(2 год.)

План

1. Артикуляційні та акустичні особливості звуків.
2. Будова мовного апарата. Активні та пасивні мовні органи.
3. Фази артикуляції окремого звука: екскурсія – витримка – рекурсія.
Коартикуляція.
4. Диференціація звуків на голосні та приголосні, їх визначальні риси.
5. Артикуляційно-акустична класифікація голосних звуків:
  - а) за участю губ;
  - б) за ступенем підняття спинки язика;

- в) за місцем артикуляції.
- 6. Питання про артикуляцію голосного И.
- 7. Зміни голосних звуків у потоці мовлення.
- 8. Артикуляційно-акустичні особливості приголосних:
  - а) класифікація приголосних за місцем творення;
  - б) характеристика приголосних за способом творення;
  - в) характеристика приголосних за звучністю;
  - г) класифікація приголосних за акустичним враженням.
- 9. Палаталізація приголосних:
  - а) класифікація приголосних за ступенем вияву м'якості;
  - б) позиції пом'якшення приголосних.
- 10. Методи експериментально-фонетичних досліджень.

Література

1. Бондар О.І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О.І. Бондар, Ю.О. Карпенко, М.Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006.
2. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова / О.Т. Волох. – К.: Вища шк., 1986.
3. Карпенко Ю.О. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови / Ю.О. Карпенко. – Одеса: Чорномор'я, 1996.
4. Коструба П. Фонетика сучасної української літературної мови / П. Коструба. – Львів, 1963. – Ч.1.
5. Сучасна українська літературна мова / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1969.
6. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П. Грищенка]. – К.: Вища шк., 1997.
7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я. Плющ]. – К.: Вища шк., 1994.
8. Сучасна українська літературна мова : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / [С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ та ін.] ; за ред. С.О. Карамана. – К.: Літера ЛТД, 2011.
9. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка : Практикум : [навч. посіб.] / [за ред. М.М. Фашенко]. – К.: ВЦ «Академія», 2010.
10. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова / Н. І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1981.

Ключові поняття: артикуляція, екскурсія, витримка, рекурсія, коортикуляція, голосні / приголосні звуки, лабіалізовані / нелабіалізовані звуки, вокалізм, консонантизм. приголосні звуки: губні, язикові, глоткові, зімкнені, щілинні, дрижачі, сонорні, шумні, дзвінки, глухі, шиплячі, свистячі, м'які (палатальні), пом'якшені (палаталізовані), напівм'які (напівпалаталізовані) звуки.

Питання для самоперевірки

1. Які артикуляційно-акустичні особливості голосних і приголосних звуків?
2. Назвіть складники мовного апарату.
3. Які мовні органи є активними, а які – пасивними? Чому?
4. За якими критеріями класифікують голосні звуки?
5. За якими ознаками диференціюють приголосні в українській мові?
6. Вкажіть на особливості класифікації приголосних за способом творення.
7. На які групи розподіляють приголосні за місцем творення?

8. Схарактеризуйте приголосні за звучністю та акустичним вираженням.
9. Схарактеризуйте приголосні за акустичним вираженням.
10. У чому полягають особливості диференціації приголосних за ступенем вияву м'якості?
11. У яких позиціях пом'якшуються приголосні в сучасній українській літературній мові?
12. Назвіть і схарактеризуйте методи експериментально-фонетичних досліджень.

Законспектувати

Іщенко О. Акустичні характеристики голосних звуків української мови (експериментально-акустичне дослідження) / О. Іщенко // Українська мова. – 2008. – № 4. – С. 102–111.

Завдання

1. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова : [завдання і вправи] / Н.І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 6, 63–66, 75, 76(письмово), 67–71 (усно).

2. Запишіть текст фонетичною транскрипцією. Схарактеризуйте голосні за такою схемою: 1) за участю губ: лабіалізований чи нелабіалізований; 2) за ступенем підняття спинки язика: високе, високо–середнє, середнє чи низьке; 3) за місцем артикуляції: передній, середній чи задній ряд:

Як багато хочеться мені сказати про любов до ріки моєї рідної, ясної... Річка моя, життя моє, де ж я так і чому забарився, чого так пізно прийшов до твого берега, теплого і чистого? На твої ясні води, на урочисті зорі, що дивляться в тебе з неба? Люблю я воду твою ласкаву, животворящу... (О. Довженко).

Тема 2

ВЗАЄМОДІЯ ЗВУКІВ У ПОТОЦІ МОВЛЕННЯ(2 год.)

План

1. Асимілятивні процеси в сучасній українській мові:
  - а) поняття про асиміляцію та її види;
  - б) асиміляція приголосних за місцем і способом творення;
  - в) уподібнення приголосних за дзвінкістю і глухістю;
  - г) асиміляція приголосних за м'якістю.
2. Дисимілятивні процеси приголосних у сучасній українській мові:
  - а) поняття про дисиміляцію, її види;
  - б) характеристика різних видів дисиміляції.
3. Проблема подовження і подвоєння приголосних звуків.
4. Спрощення в групах приголосних.
5. Інші звукові зміни.
6. Транскрипція і транслітерація.

7. Фонетична транскрипція:
  - а)призначення фонетичної транскрипції;
  - б) вимоги до фонетичної транскрипції;
  - в) типи фонетичної транскрипції;
  - г) система знаків фонетичного алфавіту.

Література

1. Бондар О.І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О. І. Бондар, Ю.О. Карпенко, М .Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006.
2. Брахнов В.М. Явища асиміляції в консонантизмі української мови / В.М. Брахнов. – К.: Наук. думка, 1970.
3. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова / О.Т. Волох. – К.: Вища шк., 1986.
4. Ганич В.О. Словник лінгвістичних термінів / В.О. Ганич, І.С. Олійник. – К.: Вища шк., 1985.
5. Залеський А.М. Подовжені приголосні у фонологічній і морфологічній системах української мови / А.М. Залеський // Мовознавство. – 1980. – № 6.
6. Єрмоленко С.Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [С.Я. Єрмоленко, С.П. Бибик, О.Г. Тодор] ; за ред. С.Я.Єрмоленко.– К.: Либідь, 2001.
7. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / [за заг. ред. І.К. Білодіда].– К.: Наук. думка, 1969.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П. Грищенка]. – К.: Вища шк., 1997.
9. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я. Плющ]. – К.: Вища шк., 1994.
10. Сучасна українська літературна мова : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / [С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ та ін.] ; за ред. С. О. Карамана.– К.: Літера ЛТД, 2011.
11. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка : Практикум : [навч. посіб.] / [за ред. М.М. Фашенко]. – К.: ВЦ «Академія», 2010.
12. Український правопис. – Харків: Фоліо, 2019. – 352 с.

Ключові поняття: асиміляція, дисиміляція, подовження, подвоєння, спрощення, гаплогія, метатеза, епентеза, протеза, дієреза, фонетична транскрипція.

Питання для самоперевірки

1. Що таке асиміляція? Які є види асиміляції?
2. За якими критеріями розподіляється уподібнення в сучасній українській мові?
3. Схарактеризуйте дисимілятивні процеси в українській мові.
4. З'ясуйте особливості подовження та подвоєння приголосних звуків.
5. Що являє собою спрощення в групах приголосних?
6. Які ще фонетичні зміни приголосних Вам відомі?
7. Вкажіть на особливості фонетичної транскрипції, охарактеризуйте її типи.

Законспектувати

Залеський А.М. Подовжені приголосні у фонологічній і морфологічній системах української мови / А.М. Залеський // Мовознавство. – 1980. – № 6. – С.56–65.

Завдання

1. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова : [завдання і вправи] / Н.І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 44 (1), 155, 162, 164 (письмово).

2. Запишіть текст спрощеною та деталізованою фонетичною транскрипцією. Поясніть фонетичні зміни, які відбуваються при взаємодії звуків у потоці мовлення:

Орел пливе у чистому небі... Глибокий спокій стоїть у степу... Тчуться і тчуться журавлині думи... Де Кринички, де мати, а де вони? Розметало їх, мов бурю, по світу... Батька закатували, від матері їх відділили, нема їм притулку в житті. Вдалися обоє і розторопні, і до роботи щирі, а яка їм шана за це? Торби на плечі і йдуть світ за очі, бо тісними вже стали для вас Кринички... (О.Гончар).

3. Запишіть деталізованою та спрощеною фонетичною транскрипцією будь-який текст, дібраний самостійно із художньої літератури (15–20 речень суцільного тексту).

Тема 3

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ЗВУКОВИХ ОДИНИЦЬ (1 год.)

План

1. Диференційні та недиференційні ознаки фонем.
2. Фонема й алофони. Слабка і сильна позиції фонем.
3. Фонологічні школи, концепції. Щербівська та московська фонологічні школи.
4. Фонологічна інтерпретація звукових змін різними школами.
5. Різні тлумачення поняття фонем у працях українських лінгвістів.

Література

1. Бондар О.І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О.І. Бондар, Ю.О. Карпенко, М.Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006.
2. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова / О.Т. Волох. – К.: Вища шк., 1986.
3. Зиндер Л.Р. Общая фонетика / Л.Р. Зиндер. – М.: Высш.шк., 1979.
4. Дорошенко С.І. Звуки чи фонемі вивчають учні? / С.І. Дорошенко // Мовознавство. – 1990. – № 2.
5. Коструба П. Фонетика сучасної української літературної мови / П. Коструба. – Львів, 1963. – Ч.1.
6. Панов М.В. Современный русский язык. Фонетика / М.В. Панов. – М.: Высш. шк., 1979.
7. Сучасна українська літературна мова / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1969.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П. Грищенка]. – К.: Вища шк., 1997.
9. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я. Плющ]. – К.: Вища шк., 1994.
10. Сучасна українська літературна мова : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / [С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ та ін.] ; за ред. С.О. Карамана. – К.: Літера ЛТД, 2011.

11. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка : Практикум : [навч. посіб.] / [за ред. М.М. Фащенко]. – К.: ВЦ «Академія», 2010.
12. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова / Н.І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1981.

Ключові поняття: фонологія, фонема, алофон, дистрибуція, конститутивна функція фонем, дистинктивна функція фонем, ідентифікаційна функція фонем, диференційна/ недиференційна ознака фонем.

Питання для самоперевірки

1. Схарактеризуйте поняття фонема, звук.
2. Які ознаки фонем є диференційними, а які – недиференційними?
3. Які функції виконують фонем у системі мови?
4. Що таке дистрибуція фонем?
5. Дайте визначення поняття фонема й алофон. Наведіть приклади тих і тих.
6. У чому полягає принципова відмінність розуміння фонем представниками Ленінградської і Московської фонологічних шкіл.
7. Назвіть українських учених, що досліджували склад фонем української мови.

Законспектувати

Дорошенко С.І. Звуки чи фонем вивчають учні? / С.І. Дорошенко // Мовознавство. – 1990. – № 2. – С. 46–49.

Завдання

1. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова : [завдання і вправи] / Н.І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 14, 16, 17, 28, 29, 31 (письмово).
2. Запишіть поданий текст фонематичною транскрипцією спочатку на основі принципів Ленінградської фонологічної школи, а потім – Московської.
- 3 *З раннього дитинства і до глибокої старості людина невіддільно пов'язана з мовою. Це єдине знаряддя, що вивисує людину над світом, робить її нездоланною в пошуках істини. Розпочинається прилучення дитини до краси рідної мови з милих бабусиних казок і материнської коліскової пісні. Кожен день дає нам урок пізнання. І завжди і скрізь наш учитель – мова (І.Вихованець).*

Тема 4

СИСТЕМА ФОНЕМ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ(3 год.)

План

1. Поняття системи у фонології.
2. Принципи класифікації фонем. Встановлення фонематичності звуків.
3. Розвиток поглядів на систему голосних фонем сучасної української літературної мови.
4. Склад українських голосних фонем. Головні вияви і варіанти голосних фонем.

5. Розвиток поглядів на систему приголосних фонем сучасної української мови.

6. Класифікація приголосних фонем. Аналіз приголосних фонем у головних виявах.

7. Фонематична транскрипція:

а) призначення фонематичної транскрипції;

б) вимоги до фонематичної транскрипції;

в) система знаків фонематичного алфавіту;

г) особливості запису тексту фонематичною транскрипцією на основі принципів Московської та Ленінградської фонологічних шкіл.

Література

1. Бондар О.І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О.І. Бондар, Ю.О. Карпенко, М.Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006.

2. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова / О.Т. Волох. – К.: Вища шк., 1986.

3. Жилко Ф.Т. Діалектні відмінності голосних фонем української мови / Ф.Т. Жилко // Укр. мова і літ. в шк. – 1960. – № 4.

4. Жилко Ф.Т. Діалектні відмінності приголосних фонем української мови / Ф.Т. Жилко // Укр. мова і літ. в шк. – 1961. – № 4.

5. Зиндер Л.Р. Общая фонетика / Л.Р. Зиндер. – М.: Высш.шк., 1979.

6. Карпенко Ю.О. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови Ю.О. Карпенко. – Одеса: Чорномор'я, 1996.

7. Коструба П. Фонетика сучасної української літературної мови/ П. Коструба. – Львів, 1963. – Ч.1.

8. Панов М.В. Современный русский язык. Фонетика/ М.В. Панов. – М.: Высш. шк., 1979.

9. Сучасна українська літературна мова / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1969.

10. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П. Грищенка]. – К.: Вища шк., 1997.

11. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я. Плющ]. – К.: Вища шк., 1994.

12. Сучасна українська літературна мова : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / [С. О. Караман, О.В. Караман, М. Я. Плющ та ін.] ; за ред. С.О. Карамана.–К.: Літера ЛТД, 2011.

13. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка : Практикум : [навч. посіб.] / [за ред. М.М. Фащенко]. – К.: ВЦ «Академія», 2010.

14. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова / Н.І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1981.

Ключові поняття: фонологія, система, фонема, алофон (варіант, відтінок), фонематична транскрипція.

Питання для самоперевірки

1. Що являє собою система?

2. За якими принципами класифікуються фонемі?

3. Як можна встановити фонематичність звука?

4. Схарактеризуйте головні вияви і варіанти голосних фонем.

5. Проаналізуйте приголосні фонемі у головних виявах і варіантах..

6. Вкажіть на особливості фонематичної транскрипції. Чим вона відрізняється від фонетичної?

Законспектувати

1. Бодуен де Куртене І.О. До питання про сонанти / І.О. Бодуен де Куртене // Мовознавство.– 2001. – № 2. – С. 64–68.
2. Огієнко І. Про українські приголосні / І. Огієнко // Мовознавство. – 1990. – № 1. – С.67–70.

Завдання

1. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: [завдання і вправи] / Н.І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 36, 37, 40, 43, 46, 52 (письмово).
2. Напишіть реферат на тему «Розвиток поглядів на систему фонем сучасної української літературної мови».
3. Запишіть фонематичною транскрипцією будь-який суцільний текст, дібраний самостійно із художньої літератури (15–20 речень) спочатку на основі принципів Московської фонологічної школи, а потім – Ленінградської.

Тема 5

ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ ФОНЕМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ (2 год.)

План

1. Найдавніші чергування голосних.
2. Чергування | О |, | Е | з | І | :
  - а) історична довідка про виникнення цього чергування;
  - б) чергування | О |, | Е | з | І | при словозміні;
  - в) чергування | О |, | Е | з | І | при словотворенні;
  - г) відхилення в чергуванні цих фонем.
3. Чергування | О |, | Е | з нульовою фонемою.
4. Чергування | О | з | Е | після шиплячих та j :
  - а) історична довідка;
  - б) закономірність цього чергування в сучасній українській мові;
  - в) випадки порушення правил вживання О, Е після шиплячих та j.
5. Чергування | И | з | О | у фонемосполученнях | РИ |, | ЛИ |, | РО |, |ЛО|

Література

1. Бондар О.І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О.І. Бондар, Ю.О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006.
2. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова/ О.Т. Волох. – К.: Вища шк., 1986.
3. Залеський А.М. З історії українського вокалізму / А.М. Залеський // Мовознавство. – 1968. – № 5.
4. Сучасна українська літературна мова / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1969.
5. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П. Грищенка].– К.: Вища шк., 1997.
6. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я. Плющ].– Вища шк., 1994.
7. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка : Практикум : [навч. посіб.] / [за ред. М.М. Фашенко]. – К.: ВЦ «Академія», 2010.

8. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова / Н.І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1981.
9. Український правопис. Харків : Фоліо, 2019.
10. Шкурятяна Н.Г. Про чергування голосних / Н.Г. Шкурятяна // Укр. мова і літ. в шк. – 1979. – № 2.

Питання для самоперевірки

1. Які чергування голосних вважають найдавнішими?
2. З якими фонетичними процесами пов'язують чергування голосних пізнішого періоду?
3. За якої умови можливі чергування | О |, | Е | з | І | ?
4. Які є відхилення у чергуванні | О |, | Е | з | І | ? З чим вони пов'язані?
5. Сформулюйте основне правило чергування | О |, | Е | з | І |.
6. Які склади називають новоутвореними закритими?
7. Що являють собою чергування | О |, | Е | з нульовою фонемою?
8. Які | О |, | Е | називають давніми, а які – новими?
9. Які | О |, | Е | називають випадними, а які вставними?
10. Вкажіть на особливості чергувань | О | з | Е | після шиплячих та j.
11. Які випадки порушення правил вживання | О |, | Е | після шиплячих та j?
12. Що Вам відомо про чергування | И | з | О | у фонемосполученнях | РИ |, | ЛИ |, | РО |, |ЛО|?

Законспектувати

Залеський А.М. З історії українського вокалізму / А.М. Залеський // Мовознавство. – 1968. – № 5. – С. 25–33.

Завдання

1. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: [завдання і вправи] / Н. І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 167, 168, 171, 173, 182 (письмово)
2. Із поетичних творів Т. Шевченка випишіть 10–15 реченневих конструкцій, у яких наявні чи можливі чергування голосних у словах.
3. Випишіть ключові поняття до теми, за Словником лінгвістичних термінів поясніть їхнє значення.

Тема 6

ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ ФОНЕМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ (2 год.)

План

1. Чергування | Г |, | К |, | Х | – | Ж |, | Ч |, | Ш | – | З |, | Ц |, | С | як наслідок першої, другої та третьої перехідних палаталізацій.
2. Чергування | Д | – | ДЖ |, | Т | – | Ч |, | З | – | Ж |, | С | – | Ш |, | ЗД | – | ЖДЖ | тощо в дієслівних формах.
3. Чергування губних у сполученнях *губний + Л* та *губний + j*.

4. Зміна приголосних при творенні слів за допомогою суфіксів – *ськ(ий), – ств(о), – ин(а)*.

Література

1. Бондар О.І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О.І. Бондар, Ю.О. Карпенко, М.Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006.
2. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова/ О.Т. Волох. – К.: Вища шк., 1986.
3. Сучасна українська літературна мова / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1969.
4. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П. Грищенка].– К.: Вища шк., 1997.
5. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я. Плющ]. – Вища шк., 1994.
6. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка : Практикум : [навч. посіб.] / [за ред. М.М. Фащенко]. – К.: ВЦ «Академія», 2010.
7. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова / Н.І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1981.
8. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. Потебні; Інститут української мови. – К.: Наук. думка, 2000.
9. Флаєр М. Четверта палаталізація задньоязикових приголосних в українській мові: північноукраїнські говори / М. Флаєр // Мовознавство. – 1992. – № 1.
10. Шкурятяна Н.Г. Рука – ручка – на руці, нога – ніжка – на нозі/ Н.Г. Шкурятяна // Укр. мова і літ в шк. – 1979. – № 3.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає відмінність історичних чергувань від фонетичних (живих)?
2. З якими фонетичними процесами спільнослов'янської мови пов'язують історичні чергування приголосних?
3. Що являє собою перша перехідна палаталізація?
4. Яке перехідне пом'якшення приголосних називають другим?
5. Вкажіть на особливості третьої палаталізації.
6. Що Вам відомо про четверту палаталізацію задньоязикових?
7. Яка палаталізація називається йотовою?
8. Вкажіть на наслідки йотової палаталізації.
9. Яких змін зазнають приголосні при творенні слів за допомогою суфіксів *-ськ(ий), -ств(о), -ин(а)*?

Законспектувати

Флаєр М. Четверта палаталізація задньоязикових приголосних в українській мові: північноукраїнські говори // Мовознавство. – 1992. – № 1. – С.3–10.

Завдання

1. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: [завдання і вправи] / Н. І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 183, 184 (письмово).
2. Із будь-якого художнього твору сучасного письменника випишіть 10–15 реченнєвих конструкцій, у яких наявні чи можливі історичні чергування приголосних у словах. Поясніть причини виникнення цих чергувань.

Теми для самостійного опрацювання

Тема 1

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА – УНОРМОВАНА ТА ОПРАЦЬОВАНА ФОРМА ЗАГАЛЬНОНАРОДНОЇ МОВИ (2 год.)

План

1. Варіанти літературних мов.
2. Діалектна основа сучасної української літературної мови.
3. Основні ознаки літературної мови.
4. Форми існування літературної мови.
5. Мовна норма. Види норм.
6. Територіальні та соціальні діалекти.

Література

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова / О.Т. Волох. – К.: Вища шк., 1986.
2. Жовтобрюх М.А. Уніфікація норм української літературної мови і діалекти / М.А. Жовтобрюх // Мовознавство. – 1979. – № 5.
3. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори / І. Г. Матвіяс. – К.: Наук. думка, 1990.
4. Матвіяс І.Г. Варіанти літературних мов / І.Г. Матвіяс // Культура слова. – 1994. – Вип. 45.
5. Мовчун Л. Стереотипний образ української мови // Дивослово. – 2004. – № 2.
6. Матвіяс І.Г. Варіанти української літературної мови / І.Г. Матвіяс. – К., 1998.
7. Огієнко І. Історія української літературної мови / І. Огієнко. – К.: Либідь, 1995.
8. Пилинський М.М. Поняття норми і культура мови / М.М. Пилинський // Мовознавство. – 1968. – №6.
9. Пилинський М.М. Літературні норми: Типи та їх класифікація / М.М. Пилинський // Мовознавство. – 1974. – № 1.
10. Плющ П.П. Зміст поняття «українська літературна мова» на різних етапах її розвитку / П.П. Плющ // Укр. мова і літ. в шк. – 1965. – № 1.
11. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови / О.Д. Пономарів. – К.: Либідь, 1993.
12. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім.Потебні; Інститут української мови. – К.: Наук. думка, 2000.
13. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг : соціальна диференціяція української мови / Л. Ставицька.– К.: Критика, 2005.
14. Сучасна українська літературна мова / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1969.
15. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П.Грищенка]. – К.: Вища шк., 1997.
16. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я.Плющ]. – К.: Вища шк., 1994.
17. Фаріон І.Д. Мовна норма : знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : [монографія]. – [вид. 3–є, доп.]. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013.

Законспектувати

1. Матвіяс І. Варіанти літературних мов / І. Матвіяс // Культура слова. – 1994. – Вип. 45. – С.3–9.
2. Мовчун Л. Стереотипний образ української мови // Дивослово. – 2004. – № 2.

Завдання

Підготуйте презентацію однієї із запропонованих тем: «Мовні норми української літературної мови 20 – початку 21 століття: становлення та

кодифікація», «Територіальні діалекти української мови», «Соціальні діалекти української мови».

Тема 2

ПОХОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. МІСЦЕ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СЕРЕД ІНШИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ (4 год.)

План

1. Погляди вчених на проблему походження та становлення української мови.
2. Основні етапи розвитку української мови.
3. Місце української мови серед інших слов'янських мов.

Література

1. Булаховський Л.А. Питання походження української мови: Історичний коментар до української мови / Л.А. Булаховський // Вибр. праці: в 5 т. – К.: 1977. – Т. 2.
2. Горбач О. Засади періодизації історії української літературної мови й етапи її розвитку / О. Горбач // 2 Міжнародний конгрес україністів. – Львів, 1993.
3. Іванишин В. Мова і нація / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. – Дрогобич: Відродження, 1994.
4. Історія української мови. Хрестоматія / [упорядники С.Я.Єрмоленко, А.К.Мойсієнко]. – К.: Либідь, 1996.
5. Коломієць В.Т. Типологічні риси української літературної мови на фоні інших слов'янських / В.Т. Коломієць // Мовознавство. – 1992. – № 5.
6. Кримський А. Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася / А. Кримський // Твори: в 5 т. – К., 1973. – Т. 3.
7. Лозко Г. Генеза української національної мови / Г. Лозко // Українське народознавство. – К.: Зодіак – ЕКО, 1995.
8. Німчук В.В. Періодизація як напрямок дослідження генези та історії української мови / В.В. Німчук // Мовознавство. – 1997. – № 6.
9. Огієнко І. Історія української літературної мови / І. Огієнко. – К.: Либідь, 1995.
10. Півторак Г.П. Діалектна ситуація в Київській Русі / Г.П. Півторак // Мовознавство. – 1993. – № 2.
11. Півторак Г.П. Українці: звідки ми і наша мова / Г.П. Півторак. – К.: Наук. думка, 1993.
12. Півторак Г.П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски» / Г.П. Півторак. – К.: Академія, 2001.
13. Русанівський В.М. Давньоруська мова: Міф чи реальність? / В.М. Русанівський // Мовознавство. – 1993. – № 2.
14. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П.Грищенка]. – К.: Вища шк., 1997.
15. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я.Плющ]. – К.: Вища шк., 1994.
16. Царук О. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри : [монографія] / О. Царук. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998.
17. Шевельов Ю. Чому общерусский язык, а не вібчоруська мова : з проблем східнослов'янської глотології / Ю. Шевельов // 2 Міжнародний конгрес україністів. – Львів, 1993.

Законспектувати:

1. Кримський А. Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася / А. Кримський // Твори: в 5 т. – К., 1973. – Т. 3. – С. 252–282.
2. Німчук В.В. Періодизація як напрямок дослідження генези та історії української мови / В.В. Німчук // Мовознавство. – 1997. – № 6. – С. 3–15.

3. Півторак Г.П. Діалектна ситуація в Київській Русі /Г.П. Півторак // Мовознавство. – 1993. – № 2. – С.6–12.

4. Русанівський В.М. Давньоруська мова: Міф чи реальність? / В.М. Русанівський //Мовознавство. – 1993. – № 2. – С. 3–6.

Тема 3

ФУНКЦІОНАЛЬНІ СТИЛІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ (4 год.)

План

1. Сильова диференціація лексики української літературної мови.
2. Поняття про функціональний стиль.
3. Призначення та диференційні риси мовних стилів.
4. Офіційно-діловий стиль, його різновиди.
5. Науковий стиль, його різновиди.
6. Особливості стилю художньої літератури.
7. Основні різновиди публіцистичного стилю.
8. Розмовно-побутовий стиль.
9. Стиль конфесійної літератури.

Література

1. Арешенков Ю.О. Класифікація мовних стилів і вивчення стилістики у вищій та середній школі / Ю.О. Арешенков // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 1.
2. Ділова українська мова / [за ред. О.Д. Горбула]. – К.: Знання, 2000.
3. Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови / Н. Дзюбишина-Мельник // Культура слова. – 1994. – Вип. 45.
4. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови / С.Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999.
5. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови / А.П. Коваль. – К.: Вища шк., 1987.
6. Коваль А.П. Ділове спілкування / А.П. Коваль. – К.: Либідь, 1992.
7. Кожина М.Н. Стилістика руського язика / М.Н.Кожина. – М.: Просвещение, 1983.
8. Культура української мови / [за ред. В.М. Русанівського]. – К.: Либідь, 1990.
9. Паламар Л.М. Мова ділових паперів / Л.М. Паламар, Г.М. Кацавець. – К.: Либідь, 1993.
10. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика / М.І. Пентилюк. – К.: Вежа, 1994.
11. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови / О.Д. Пономарів. – К.: Либідь, 1993.
12. Сучасна українська літературна мова: Стилістика / [за заг. ред. І.К.Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1973.
13. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я.Плющ]. – К.: Вища шк., 1994.
14. Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.Г. Чередниченко. – К.: Рад. шк., 1962.

Законспектувати

1. Арешенков Ю.О. Класифікація мовних стилів і вивчення стилістики у вищій та середній школі / Ю.О. Арешенков // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 1. – С.43–46.
2. Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови / Н. Дзюбишина-Мельник // Культура слова. – 1994. – Вип. 45. – С.14–20.

Завдання

Підготувати презентацію «Функційні стилі сучасної української літературної мови».

Тема 4

ФОНЕТИКА – НАУКА ПРО ЗВУКОВУ БУДОВУ МОВИ (1 год.)

План

1. Поняття про звукові одиниці сучасної української літературної мови, їх класифікація.
2. Фізичний, анатомо-фізіологічний, лінгвістичний аспекти вивчення звуків сучасної української літературної мови.
3. Фонетика як учення про акустичні та артикуляційні властивості звуків.
4. Звуки української мови з погляду їх слово розрізняювальної та форморозрізняювальної функцій.
5. Питання про співвідношення між фонетикою та фонологією.
6. Акустичні та соматичні методи дослідження звуків.
7. Теоретичне і практичне значення фонетики.
8. Зв'язок фонетики з іншими розділами науки про мову.

Література

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова / О.Т. Волох. – К.: Вища шк., 1986.
2. Зиндер Л.Р. Общая фонетика / Л.Р. Зиндер. – М.: Высш.шк., 1979.
3. Коструба П. Фонетика сучасної української літературної мови / П. Коструба. – Львів, 1963. – Ч.1.
4. Панов М.В. Современный русский язык. Фонетика / М.В. Панов. – М.: Высш. шк., 1979.
5. Сербенська О.А. Культурологія мовленого слова: звуковий склад мови як феномен національної культури / О.А. Сербенська // Система і структура східнослов'янських мов: Міжкафедр. зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова; [редкол.: Н. В.Артикуца (відп. ред.) та ін.]. – К., 1999.
6. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / [за ред. І.К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1969.
7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П. Грищенка]. – К.: Вища шк., 1997.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я.Плющ]. – К.: Вища шк., 1994.
9. Сучасна українська літературна мова / [за ред. С.О. Карамана]. – К.: Літера ЛТД, 2011.
10. Сучасна українська літературна мова : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / [С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ та ін.] ; за ред. С. О. Карамана.– К.: Літера ЛТД, 2011.
11. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова / Н.І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1981.
12. Трубецкой Н.С. Основы фонологии / Н.С. Трубецкой. – М.: Изд-во иностр. лит., 1960.

Законспектувати

1. Левицький В.В. Конотативне і фонетичне значення слова / В. В. Левицький, Л. А. Комарницька // Мовознавство. – 1981. – № 3. – С. 21–24.
2. Сербенська О.А. Культурологія мовленого слова: звуковий склад мови як феномен національної культури / О.А. Сербенська // Система і структура східно-

слов'янських мов : Міжкафедр. зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-тім. М. П. Драгоманова; [редкол.: Н.В. Артикуца (відп. ред.) та ін.] – К., 1999. – С. 34–38.

Тема 5

ФОНОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЗВУКОВИХ ЗМІН (1 год.)

План

1. Особливості модифікацій і чергувань фонем.
2. Комбінаторні модифікації голосних фонем.
3. Позиційні модифікації голосних фонем.
4. Комбінаторні модифікації приголосних фонем.
5. Позиційні модифікації приголосних фонем.
6. Фонетичні та історичні чергування фонем, їх особливості.
7. Характеристика фонетичних чергувань приголосних:
  - а) чергування приголосних за дзвінкістю – глухістю;
  - б) чергування приголосних за місцем і способом творення;
  - в) чергування приголосних за твердістю – м'якістю;
  - г) чергування приголосних з фонемним нулем;
  - г) позиційні чергування голосних | у |, | і | з приголосними | в |, | й |.

Література

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова / О. Т. Волох. – К.: Вища шк., 1986.
2. Зиндер Л.Р. Общая фонетика / Л.Р. Зиндер. – М.: Высш. шк., 1979.
3. Сучасна українська літературна мова / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1969.
4. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П. Грищенка]. – К.: Вища шк., 1997.
5. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я. Плющ]. – К.: Вища шк., 1994.
6. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова / Н.І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1981.
7. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. Потебні; Інститут української мови. – К.: Наук. думка, 2000.
8. Флаєр М. Четверта палаталізація задньоязикових приголосних в українській мові : північноукраїнські говори / М. Флаєр // Мовознавство. – 1992. – № 1.
9. Шкурятяна Н.Г. Про чергування голосних / Н.Г. Шкурятяна // Укр. мова і літ в шк. – 1979. – № 2.
10. Шкурятяна Н.Г. Рука – ручка – на руці, нога – ніжка – на нозі / Н.Г. Шкурятяна // Укр. мова і літ в шк. – 1979. – № 3.

Законспектувати

1. Скляренко В.Г. Наголошені вставні голосні в східнослов'янських мовах / В. Г. Скляренко // Мовознавство. – 1980. – № 4. – С. 34–38.
2. Шкурятяна Н.Г. Про чергування голосних / Н.Г. Шкурятяна // Укр. мова і літ. в шк. – 1979. – № 2. – С. 60–85.

Змістовий модуль 2

Лексикологія, фразеологія і лексикографія української мови

Тема 1

ЛЕКСИКОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ (2 год.)

План

1. Предмет і завдання лексикології сучасної української мови.
2. Слово – основна одиниця мови.
3. Слово і поняття.
4. Лексичне значення слова.
5. Типи лексичних значень слова.
6. Однозначні та багатозначні слова.
7. Способи перенесення значень слів. Слова-символи.
8. Метафори, метонімії, синекдохи.
9. Специфіка тлумачних словників.

Література

1. Бондар О. І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О.І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006.
2. Ганич В. О. Словник лінгвістичних термінів / В. О. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища шк., 1985.
3. Данилюк Н. О. Слово як одиниця мови. Основні типи лексичних значень: Методичні рекомендації для студентів. – Луцьк, 1990.
4. Дятчук В. В. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови / В. В. Дятчук, Л. О. Пустовіт. – К.: Наук. думка, 1983.
5. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор] ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001.
6. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура слова / Л. А. Лисиченко. – Харків : Вища шк., 1977.
7. Потапенко О. І. Словник символів / О. І. Потапенко, М. Дмитренко та ін. – К.: Народознавство, 1997.
8. Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1973.
9. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А. П. Грищенка]. – К.: Вища шк., 1997.
10. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Я. Плющ]. – Вища шк., 1994.
11. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Д. Пономарева]. – К.: Вища шк., 1997.
12. Усатенко Т. П. Лексична семантика і розвиток мовлення учнів: [посібник для вчителів] / Т. П. Усатенко. – К.: Рад. шк., 1984.

Питання для самоперевірки

1. Чому слово є основною одиницею мови?
3. У чому особливості слова і поняття?

4. Що таке лексичне значення слова?
5. Які типи лексичних значень слова Вам відомі?
6. Які слова називають однозначними, а які – багатозначними?
7. Які є способи перенесення значень слів?
8. Що таке слова-символи?
8. Як уникнути штампів у текстах ЗМІ.
9. У чому полягають особливості поєднання стандартних та експресивних засобів мовлення?

Завдання

1. Випишіть ключові поняття до теми, за Словником лінгвістичних термінів поясніть їхнє значення.
2. Із текстів ЗМІ випишіть по 10 реченнєвих конструкцій із метафорами, метоніміями, синекдохами.
3. За тлумачними словниками поясніть значення 10 загальноживаних багатозначних і 10 однозначних слів (будь-яких – на вибір).

Тема 2

ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ ЇЇ ПОХОДЖЕННЯ (2 год.)

План

1. Основні історичні шари слів у лексичному складі української мови.
2. Лексичні запозичення зі слов'янських мов. Старослов'янізми.
3. Слова, запозичені з неслов'янських мов.
4. Етимологія іншомовних слів та власне українських.
5. Словники іншомовних слів.

Література

1. Бондар О. І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006.
2. Ганич В. О. Словник лінгвістичних термінів / В. О. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища шк., 1985.
3. Данилюк Н. О. Слово як одиниця мови. Основні типи лексичних значень: Методичні рекомендації для студентів. – Луцьк, 1990.
4. Дятчук В. В. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови / В. В. Дятчук, Л. О. Пустовіт. – К.: Наук. думка, 1983.
5. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибики, О. Г. Тодор] ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001.
6. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К.: Вища шк., 1987. – С. 223–332.
7. Коваль А. П. Пригоди слова / А. П. Коваль. – К.: Рад. шк., 1985.
8. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура слова / Л. А. Лисиченко. – Харків : Вища шк., 1977.

9. Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1973.
10. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А. П. Грищенка]. – К.: Вища шк., 1997.
11. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Я. Плющ]. – Вища шк., 1994.
12. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Д. Пономарева]. – К.: Вища шк., 1997.
13. Усатенко Т. П. Лексична семантика і розвиток мовлення учнів: [посібник для вчителів] / Т. П. Усатенко. – К.: Рад. шк., 1984.

Питання для самоперевірки

1. Які основні історичні шари слів у лексичному складі української мови?
2. Які Вам відомі лексичні запозичення зі слов'янських мов?
3. Які ознаки вирізняють старослов'янізми?
4. Які слова запозичені з неслов'янських мов?
5. Яке співвідношення питомих та запозичених слів у мові ЗМІ?
6. З'ясуйте етимологію іншомовних слів та власне українських.
7. З'ясуйте особливості словників іншомовних слів.

Завдання

1. Із творів ЗМІ випишіть по 5 реченнєвих конструкцій, у яких би була представлена лексика праїндоевропейського, спільнослов'янського, східнослов'янського та власне українського походження. За етимологічним словником поясніть їхнє значення.
2. Із газетно-публіцистичного тексту підберіть 10 реченнєвих конструкцій з іншомовними словами, які ввійшли в ужиток протягом останнього десятиріччя, поясніть їхнє значення.
3. Підготуйтеся до дискусії на тему: «Іншомовні слова: за чи проти?».

Тема 3

ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ СТИЛІСТИЧНОГО ВЖИВАННЯ (2 год.)

План

1. Функційно-стильова диференціація лексики української мови.
2. Лексика української мови за сферами вживання: стилістично-нейтральна (міжстильова) і стилістично забарвлена (книжна, розмовна, просторічна, термінологічна, емоційно-забарвлена лексика, професіоналізми, діалектизми, жаргонізми, арготизми).
3. Лексика, територіально обмежена в ужитку (діалектизми), аспекти її вивчення.
4. Просторіччя. Жаргонізми, вульгаризми, арготизми та їхнє стилістичне використання.
5. Термінологічна лексика. Наукова та виробничо-технічна термінологія. Сфера поширення й функції термінів. Поняття терміносистеми.
6. Професіоналізми.

Література

1. Бондар О. І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006.
2. Ганич В. О. Словник лінгвістичних термінів / В. О. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища шк., 1985.
3. Данилюк Н. О. Слово як одиниця мови. Основні типи лексичних значень: Методичні рекомендації для студентів. – Луцьк, 1990.
4. Дятчук В. В. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови / В. В. Дятчук, Л. О. Пустовіт. – К.: Наук. думка, 1983.
5. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови) / С. Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999.
6. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор] ; за ред. С. Я. Єрмоленко.– К.: Либідь, 2001.
7. Коваль А. П. Пригоди слова / А. П. Коваль.– К.: Рад. шк., 1985.
8. Коваль А. П. Слово про слово/ А.П. Коваль. – К.: Рад. шк.,1986.
9. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К.: Вища шк., 1987.
10. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура слова / Л. А. Лисиченко.– Харків: Вища шк., 1977.
11. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К.: Вища шк., 1993.
12. Склад і структура термінологічної лексики української мови / [А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко, Т.І. Панько та ін.]. – К.: Наук. думка, 1984.
13. Ставицька Л. О. Короткий словник жаргонної лексики української мови / Л. О. Ставицька. – К.: Критика, 2003.
14. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соц. диференціяція укр. мови / Л. О. Ставицька. – К.: Критика, 2005.
15. Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда].– К.: Наук. думка, 1973.
16. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П. Грищенка].– К.: Вища шк., 1997.
17. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Я. Плющ]. – Вища шк., 1994.
18. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О.Д.Пономарева]. – К.: Вища шк., 1997.
19. Усатенко Т. П. Лексична семантика і розвиток мовлення учнів: [посібник для вчителів] / Т. П. Усатенко. – К.: Рад. шк., 1984.

Питання для самоперевірки

1. За якими ознаками здійснюється диференціяція лексики української мови?
2. Яка лексика належить до стилістично-нейтральної, а яка – до стилістично забарвленої?
3. Які слова називають діалектизмами? В яких аспектах вони вивчаються?
4. Яка лексика належить до просторічної? Що таке жаргонізми, вульгаризми, арготизми? Яке їхнє стилістичне призначення?
5. Яку лексику називають термінологічною? В чому особливість наукової та виробничо-технічної термінології?
6. Яка лексика є професійною?
7. Здійсніть аналіз лексики української мови з погляду функційно-стилістичного вживання у ЗМК.

Завдання

1. На матеріалі текстів ЗМІ схарактеризуйте лексику української літературної мови з погляду функційно-стилістичного вживання.
2. Запишіть 10 фонетичних, лексичних, морфологічних діалектизмів, що набули поширення у Вашій місцевості.
3. Із різностильових текстів випишіть 10 реченневих конструкцій зі словами-професіоналізми. Поясніть їхнє значення.
4. Запишіть 10 слів та виразів, що вживають у своєму мовленні студенти.

Тема 4

БАГАТСТВО УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ (1 год.)

План

1. Омоніми, їхні різновиди.
2. Синоніми. Типи синонімів. Синонімічний ряд. Стилістична роль синонімів.
3. Антоніми, їх види. Антонімічні пари. Стилістичні функції антонімів. Антитеза. Антономазія. Оксиморон. Перифраза.
4. Пароніми, їхні різновиди. Стилістичні функції паронімів. Парономазія.
5. Уникнення штампів.
6. Характеристика словників синонімів, антонімів, омонімів, паронімів.
8. Проблема міжмовної омонімії та паронімії.

Література

1. Бондар О. І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006.
2. Ганич В. О. Словник лінгвістичних термінів / В. О. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища шк., 1985.
3. Гринчишин Д. Г. Словник паронімів української мови / Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська. – К.: Рад. шк., 1986.
4. Демська О. Словник омонімів української мови / О. Демська, І. Кульчицький. – Львів: Фенікс, 1996.
5. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови) / С. Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999.
6. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор] ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001.
7. Коваль А. П. Пригоди слова / А. П. Коваль. – К.: Рад. шк., 1985.
8. Коваль А. П. Слово про слово / А. П. Коваль. – К.: Рад. шк., 1986.
9. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К.: Вища шк., 1987.
10. Левчук І. П. Основи культури мовлення: особливості, поради, роздуми : [навч. довідник] / І. П. Левчук, Л. А. Матяшук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2017. – 164 с.
11. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура слова / Л. А. Лисиченко. – Харків: Вища шк., 1977.
12. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика / М. І. Пентилюк. – К.: Вежа, 1994.
13. Полюга Л. М. Словник антонімів української мови / Л. М. Полюга. – К.: Довіра, 1999.
14. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К.: Вища шк., 1993.

15. Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1973.
16. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А. П. Грищенка]. – К.: Вища шк., 1997.
17. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Я. Плющ]. – Вища шк., 1994.
18. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Д. Пономарева]. – К.: Вища шк., 1997.

Питання для самоперевірки

1. У чому специфіка омонімії? Чим вона відрізняється від багатозначності? Які є різновиди омонімів?
2. Які слова називаються синонімами? Які типи синонімів? Що таке синонімічний ряд. Яка стилістична роль синонімів? У чому виявляються особливості використання синонімів у текстах різних стилів?
3. Які слова називаються антонімами? Які види антонімів? Які стилістичні функції антонімів? Що таке антитеза, антономазія, оксиморон, перифраза?
4. Які слова називаються паронімами? Які різновиди паронімів? Які стилістичні функції паронімів. Що таке паронимазія?
5. У чому особливості словників синонімів, антонімів, омонімів, паронімів?
6. У чому суть міжмовної омонімії та паронімії?

Завдання

1. Із текстів ЗМІ доберіть по 10 реченнєвих конструкцій із омонімами, синонімами, паронімами, антонімами. За відповідними словниками поясніть їхнє значення.
2. Із Словника синонімів української мови: В 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та інші. – К.: Наук. думка, 1999–2000 випишіть 10 словникових статей синонімів (до уваги беріть багатозначні слова, які входять у кілька синонімічних рядів).
3. Наведіть 10 прикладів міжмовних омонімів і паронімів. Із українськими відповідниками складіть речення.
4. Підготуйтеся до дискусії на тему: Чи потрібно повертати до мовної скарбниці незаконно вилучені слова та вирази?

Тема 5

АКТИВНА ТА ПАСИВНА ЛЕКСИКА (1 год.)

План

1. Особливості активної та пасивної лексики.
2. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону.
3. Неологізми: загальномовні, індивідуально-авторські. Функціонування неологізмів у засобах масової інформації.
4. Застаріла лексика: архаїзми, історизми.
5. Конфесійна лексика.
6. Емоційно-експресивна лексика.

Література

1. Бондар О.І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О.І. Бондар, Ю.О. Карпенко, М.Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006.

2. Ганич В.О. Словник лінгвістичних термінів / В.О. Ганич, І.С. Олійник. – К.: Вища шк., 1985.
3. Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови/ Н. Дзюбишина-Мельник // Культура слова. – 1994. – Вип. 45.
4. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови) / С.Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999.
5. Єрмоленко С. Я.Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор] ; за ред. С. Я. Єрмоленко.– К.: Либідь, 2001.
6. Коваль А. П. Пригоди слова / А. П. Коваль.– К.: Рад. шк., 1985.
7. Коваль А. П. Слово про слово/ А. П. Коваль. – К.: Рад. шк.,1986.
8. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К.: Вища шк., 1987.
9. Левчук І. П. Основи культури мовлення: особливості, поради, роздуми : навч. довід. / І. П. Левчук, Л. А. Матяшук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2017. –164 с.
10. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура слова / Л. А. Лисиченко.– Харків: Вища шк., 1977.
11. Пентильюк М. І. Культура мови і стилістика / М.І. Пентильюк. – К.: Вежа, 1994.
12. Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови / О.Д. Пономарів. – К.: Вища шк., 1993.
13. Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда].– К.: Наук. думка, 1973.
14. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П. Грищенка].– К.: Вища шк., 1997.
15. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я. Плющ]. – Вища шк., 1994.
16. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О.Д.Пономарева]. – К.: Вища шк., 1997.
17. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії. – К.: Вищ шк.,1984.
18. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. – К.: Рад. шк., 1962.

Питання для самоперевірки

1. У чому особливості активної та пасивної лексики?
2. Що таке неологізми? Їх види?
3. Яка лексика називається застарілою? Які слова належать до архаїзмів, а які – до історизмів?
4. У чому специфіка конфесійної лексики?
5. У чому сутність емоційно-експресивної лексики?

Законспектувати

Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови/ Н. Дзюбишина-Мельник // Культура слова. – 1994. – Вип. 45.

Завдання

1. Із текстів ЗМІ випишіть по 10 реченневих конструкцій із неологізмами. З'ясуйте, які з них є загальномовними, а які – індивідуальними.
2. Із творів художньої літератури (будь-якого автора – на вибір) випишіть застарілу лексику, з'ясуйте її значення.
3. Із творів сучасних письменників доберіть приклади конфесійної лексики.
4. Підготуйте дискусію на тему: Чи є в мови мода?»

Теми для самостійного опрацювання

Тема 1

ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ ЇЇ ПОХОДЖЕННЯ (2год.)

Завдання

Підготуйте презентацію теми.

Законспектувати

1. Мовні свідки формування українців. Інтерв'ю-презентація в редакції «Дивослова» нової праці відомого мовознавця професора Костянтина Тищенка «Мовні контакти: свідки формування українців» // Дивослово. – 2007. – №7.

2. Фаріон І. Англомовний наступ в українській дійсності / І. Фаріон // Сучасність. – 2000. – № 3.

Тема 2

ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ СТИЛІСТИЧНОГО ВЖИВАННЯ (2год.)

Завдання

Підготуйте презентацію теми.

Законспектувати

Антонів Ю. Репресовані слова / Ю. Антонів // Урок української. – 2003. – № 7.

Тема 3

БАГАТСТВО УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ (2год.)

Завдання

Підготуйте презентацію теми.

Законспектувати

1. Карпіловська Є. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій / Є. Карпіловська // Українська мова. – 2007. – № 4.

2. Сімович В. Про «москвофільство» в українській мові / В. Сімович // Урок української. – 2001. – № 8.

Тема 4

АКТИВНА ТА ПАСИВНА ЛЕКСИКА (2 год.)

Завдання

Підготуйте презентацію теми.

Законспектувати

1. Селігей П. Що нам робити із запозиченнями? / П. Селігей // Українська мова. – 2007. – № 3.
2. Селігей П. Що нам робити із запозиченнями? / П. Селігей // Українська мова. – 2007. – № 4.

Тема 5 **ЛЕКСИКОГРАФІЯ СУЧАСНОЇ** **УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ (5 год.)**

План

1. Словники – джерело вивчення української лексики.
2. Типи сучасних словників української мови.
3. Характеристика тлумачних, перекладних, етимологічних словників.
4. Фразеологічні словники.
5. Термінологічні словники.
6. Словники антонімів, синонімів, паронімів, омонімів.
7. Орфографічні, орфоепічні словники.
8. Словники мови письменників.
9. Інші словники.
10. Будова словникових статей.
11. Лексикографічні праці української діаспори.
12. Лексикографічна робота в українській державі.
13. Створення електронних словників.
14. Значення енциклопедій та словників для піднесення загальної і мовної культури.

Література

1. Бондар О. І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006.
2. Ганич В. О. Словник лінгвістичних термінів / В.О. Ганич, І.С. Олійник. – К.: Вища шк., 1985.
3. Горещкий П. Й. Історія української лексикографії / П.Й. Горещкий. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963.
4. Демська-Кульчицька О. Основи національного корпусу української мови. – К.: Інститут української мови НАН України, 2005.
5. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор] ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001.
6. Корпусна лінгвістики / [В.А. Широков, О.В. Бугаков, Т. О. Грязнухіна та ін.]. – К.: Довіра, 2005.
7. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган. – К.: Рута, 2000.
8. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія / Л. С. Паламарчук. – К.: Наук. думка, 1978.

9. Пещак М. М. Стан і перспективи комп'ютерної лексикографії в Україні / М. М. Пещак // Мовознавство. – 1996. – № 4-5.
10. Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1973.
11. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А. П. Грищенка]. – К.: Вища шк., 1997.
12. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Я. Плющ]. – Вища шк., 1994.
13. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Д. Пономарева]. – К.: Вища шк., 1997.

Питання для самоперевірки

2. На які типи диференціюють сучасні словники української мови?
3. У чому особливості тлумачних, перекладних, етимологічних словників?
4. У чому сутність фразеологічних словників?
5. Які Вам відомі термінологічні словники?
6. У чому специфіка словників антонімів, синонімів, паронімів, омонімів?
7. У чому специфіка орфографічних та орфоепічних словників?
8. Які вам відомі словники мови письменників?
9. Якою є побудова словникових статей?
11. Які ви знаєте лексикографічні праці української діаспори?
12. У чому специфіка лексикографічної роботи в українській державі.

Завдання

1. Випишіть ключові поняття до теми, за Словником лінгвістичних термінів поясніть їхнє значення.
2. Випишіть зразки словникових статей (по одному зразку зі словників різних типів).
3. Підготуйте презентацію на одну із запропонованих тем «Лексикографічні праці останніх двох десятиріч», «Комп'ютерна лексикографія».

Тема 6

ФРАЗЕОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

(5 год.)

План

1. Основні типологічні ознаки фразеологізмів.
2. Семантична класифікація фразеологізмів. Фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення.
3. Типи фразеологізмів за походженням та емоційно-експресивними функціями.
4. Джерела української фразеології.
5. Прислів'я і приказки. Крилаті слова та вислови.
6. Трансформація фразеологічних одиниць у тексті.

Література

1. Авксентьев Л. Г. Фразеологія сучасної української мови / Л. Г. Авксентьев, В. С. Калашник, В. Д. Ужченко. – Харків: Вища шк., 1977.
2. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. – Х.: Вища шк., 1987.
3. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К.: Наук. думка, 1989.
4. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова / О. Т. Волох. – К.: Вища шк., 1986.
5. Ганич В. О. Словник лінгвістичних термінів / В. О. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища шк., 1985.
6. Калашник В. С. Словник фразеологічних антонімів української мови / В. С. Калашник, Ж. В. Колоїз. – К.: Довіра, 2001.– 284 с.
7. Коваль А. П. Слово про слово/ А. П. Коваль. – К.: Рад. шк., 1986.
8. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К.: Вища шк., 1987.
9. Коломієць М. П. Словник фразеологічних синонімів / М. П. Коломієць, Є. С. Регушевський. – К.: Рад. шк., 1988.
10. Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К.: Вища шк., 1993.
11. Скрипник Л. Г. Фразеологія сучасної української мови / Л. Г. Скрипник. – К.: Наук. думка, 1973.
12. Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда].– К.: Наук. думка, 1973.
13. Сучасна українська літературна мова: Стилiстика / [за заг. ред. І. К. Білодіда].– К.: Наук. думка, 1973.
14. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Я. Плющ]. – Вища шк., 1994.
15. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А. П. Грищенко].– К.: Вища шк., 1997.
16. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Д. Пономарева]. – К.: Вища шк., 1997.
17. Фразеологічний словник української мови / [уклад.: В. М. Білоноженко та ін.]. – К.: Наук. думка, 1999. – Т.1. – Т.2.

Питання для самоперевірки

1. Що являє собою фразеологія сучасної української літературної мови?
2. Які основні типологічні ознаки фразеологізмів?
3. Як класифікуються фразеологізми за семантикою?
4. Які джерела української фразеології?
5. Чи належать прислів'я і приказки, крилаті слова та вислови до фразеологічних одиниць?
6. Що являють собою мовні кліше?
7. Чи допустимі мовні кліше в різностильових текстах?
8. Як відбувається трансформація фразеологічних одиниць у текстах ЗМІ?

Завдання

1. Із сучасних художніх, публіцистичних творів випишіть 15 реченнєвих конструкцій із фразеологізмами. Поясніть їхнє значення.
2. Із засобів масової інформації випишіть 10 реченнєвих конструкцій із фразеологічними одиницями, що зазнали трансформації у тексті. Поясніть їхнє значення.

3. Випишіть зразки словникових статей (по одному зразку зі словників різних типів).

4. Самостійно видозмініть кілька фразеологічних одиниць, щоб вони набули нового звучання.

Методичні вказівки щодо написання рефератів

Написання реферату на запропоновану тему передбачає, щоб студент самостійно підібрав та опрацював основну та додаткову літературу з обраної теми, продемонстрував уміння користуватися Інтернет-ресурсами, умів критично аналізувати опрацьовані джерела, логічно і послідовно викладати матеріал, усебічно розкривати передбачені планом питання, мати власний погляд на складні проблеми лінгвістики, які не знайшли однозначного висвітлення в лінгвістичній науці, ілюструвати теоретичні положення широким фактичним матеріалом, публічно виголошувати опрацьований науковий матеріал, давати аргументовані відповіді на поставлені запитання, своєчасно виконати роботу і відповідно до вимог її оформити.

Структура дослідження

Титульний аркуш

Повинен містити найбільш суттєві для ідентифікації роботи вихідні відомості.

Зразок:

Міністерство освіти і науки України

Факультет філології та журналістики

Кафедра української мови

Назва дослідження

Прізвище, ім'я, по батькові студента,

шифр академічної групи, де навчається студент

Прізвище, ім'я, по батькові,

науковий ступінь, вчене звання наукового керівника

Місто – рік

Титульний аркуш є першою сторінкою дослідження. Його включають до загальної нумерації сторінок, проте на титульному аркуші номер сторінки не ставлять.

Анотація та ключові слова

Анотація – коротка характеристика тематичного змісту дослідження. Обсяг – 300–500 знаків.

Сукупність ключових слів повинна відображати основний зміст дослідження. Загальна кількість ключових слів – відп'ятидо десяти.

Аркуш, на якому розташована анотація та ключові слова, є другою сторінкою дослідження. Її включають до загальної нумерації сторінок, проте на аркуші, де розміщено анотацію та ключові слова, номер сторінки не ставлять.

Зміст

Зміст повинен містити найменування та номери початкових сторінок усіх структурних частин: вступу, усіх розділів основної частини, висновків, списку

використаної літератури, додатків (якщо необхідно). Нумерацію сторінок подають арабськими цифрами без знака №. у правому верхньому кутку.

Вступ

Розкриває зміст наукової проблеми та її значущість. Потрібно обґрунтувати необхідність проведення дослідження, його актуальність, сформулювати мету і завдання, об'єкт та предмет дослідження, схарактеризувати використані в дослідженні методи, обґрунтувати теоретичну та практичну цінність праці, вказати, де було оприлюднено її результати.

Основна частина

Складається з розділів та підрозділів, у яких стисло, логічно і аргументовано викладено зміст і результати проведеного дослідження. У процесі написання основної частини праці студент обов'язково повинен робити покликання на авторів і джерела, з яких запозичив матеріал або окремі положення.

Кожний розділ розпочинається з нової сторінки.

Висновки.

Викласти найбільш важливі наукові та (чи) практичні результати проведеного дослідження.

Важливо висловити власну думку з приводу основних положень досліджуваної теми, аргументувати свою позицію.

Список використаної літератури необхідно укласти в алфавітному порядку з дотриманням державного стандарту (ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006).

Додатки (за необхідності).

Вимоги до оформлення реферату

Обсяг – 20–25 друкованих сторінок, формат А4, відстань між рядками – 1,5, кегль – 14, шрифт – TimesNewRoman, поля: ліворуч, угорі, внизу – 2,5 см, праворуч – 1 см, абзац – 1,25 см

Рекомендований перелік тем

1. Звуковий склад мови – феномен національної культури.
2. Мовні норми української літературної мови 20 – початку 21 століття: становлення та кодифікація,
3. Варіанти літературних норм.
4. Літературна мова та діалект.
5. Культура мовлення вчителя-словесника.
6. Мовний портрет сучасного студента.
7. Проблема вирізнення стилів у сучасному мовознавстві.
8. Стель – це людина.
9. Функціональні особливості наголосу.
10. Правильна вимова – ознака культури.
11. Історія української графіки.

12. Історія становлення українського правопису.
13. Проблеми українського правопису 20 – початку 21 століття.
14. Особливості вимови і правопису слів іншомовного походження.
15. Інтонація і комунікативна спрямованість висловлення.
16. Значення словників для піднесення загальної і мовної культури особистості.
17. Лексикографічні праці останніх двох десятиріч.
18. Комп'ютерна лексикографія.
19. Тенденції розвитку сучасної української лексики (кінець 20 – початок 21 ст).
20. Іншомовні слова: за чи проти?
21. Чужоземні слова в сучасному інформаційному просторі.
22. Зміни в лексичному складі української літературної мови 20 – початку 21 століття.
23. Територіальні діалекти української мови
24. Соціальні діалекти української мови.
25. Динамічні процеси в сучасній фразеологічній системі української мови.
26. Трансформація фразеологізмів як засіб увиразнення художніх текстів.
27. Повернення до мовної скарбниці незаконно вилучених слів та виразів.
28. Нецензурна лексика в сучасному інформаційному просторі.

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Варіант 1

1. Асиміляція, її види.
2. Класифікація фразеологічних одиниць. Джерела української фразеології.
3. Зробити фонетичний та лексичний аналіз слова *Вітчизна*.

Варіант 2

1. Дисиміляція, її типи.
2. Найважливіші лексикографічні праці, укладені у 20–21 столітті.
3. Зробити фонетичний та лексичний аналіз слова *Батьківщина*.

Варіант 3

1. Спрощення у групах приголосних.
2. Жаргонізми, вульгаризми, арготизми та їхнє стилістичне використання.
3. Подати слова записати деталізованою фонетичною транскрипцією:
безчестя, безшумний, нігті, вокзал, робиться, смієшся, полегкість, екзаменувати, анекдот, коритце.

Варіант 4

1. Питання про подовження і подвоєння у лінгвістичній літературі.
2. Старослов'янізми в українській мові.
3. Подати слова записати деталізованою фонетичною транскрипцією:
Вітчизна, молотьба, сівба, коритце, вибачся, запоріжці, лічба, злість, всесвітньо відомий, шістсот.

Варіант5

1. Звукові одиниці сучасної української літературної мови, їх класифікація.
2. Особливості неологізмів. Оказіоналізми.
3. Поданий текст записати спрощеною фонетичною транскрипцією:
Тільки той може осягти своїм розумом і серцем красу, велич і могутність Батьківщини, хто збагнув відтінки й пахоці рідного слова, хто дорожить ням як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини(О.Сухомлинський).

Варіант6

1. Артикуляційно-акустичні особливості голосних звуків.
2. Метафора, метонімія, синекдохаяк види перенесення.
3. Поданий текст записати деталізованою фонетичною транскрипцією:
Треба на державному рівні створити режим найвищого благосприяння функціонуванню рідної мови в усіх сферах і на всіх поверхах суспільства, підкріпивши теорію правовими законами, аж до притягнення до відповідальності осіб, які перешкоджають розвиткові національної культури(Б.Олійник).

Варіант7

1. Артикуляційно-акустична характеристика приголосних звуків.
2. Історія української лексикографії. Найважливіші праці, укладені до 20ст.
3. Подані слова записати деталізованою фонетичною транскрипцією:
заквітчаній, посивіти, могутній, зозуля, солідарність, стінний, уріччі, ситце, знання, шістдесят.

Варіант8

1. Питання палаталізації приголосних у мовознавчій літературі.
2. Найважливіші ознаки та форми існування літературної мови.
3. Зробити фонетичний та лексичний аналіз слова **зозуля**.

Варіант9

1. Поняття фонем. Фонологічна інтерпретація звукових змін різними фонологічними школами.
2. Літературна мова та діалект. Територіальні та соціальні діалекти.
3. Від поданих іменників утворити прикметники, пояснити особливості їхтворення:
Буг, Рига, Сиракузи, Владивосток, Кременчук, Галич, Одеса, Карабах, Сиваш, узбек, тюрки, баски, казах, латиш, волох.

Варіант10

1. Склад українських голосних фонем. Головні вияви і варіанти голосних фонем.
2. Синоніми, їхні різновиди. Стилiстичні функції синонімів.
3. Подані слова записати фонетичною транскрипцією, розподіливши дві колонки:

- 1) ті, що зазнають спрощення у вимові, яке не передається на письмі;
- 2) ті, що зазнають спрощення у вимові й на письмі;

Шістнадцять, совісний, обласний, студентський, пісний, перехресний, звістці, тріснути, туристський, шістдесят, тижня, пристрасний, форпостний, кількісний, серце.

Варіант11

1. Модифікації та чергування фонем.
2. Пароніми. Стилiстичні функції паронімів. Паронімія та паронімія.
3. Зробити фонетичний та лексичний аналіз слова **область**.

Варіант12

1. Особливості фонетичних та історичних чергувань.
2. Омоніми, їхні різновиди. Стилiстичні функції омонімів.
3. Зробити фонетичний та лексичний аналіз слова **єднання**.

Варіант13

1. Характеристика найдавніших історичних чергувань голосних.
2. Однозначні та багатозначні слова. Особливості багатозначних слів.
3. Поданий текст записати фонематичною транскрипцією:
Коли перебуваєш у старовинних наших містах, то завжди дивиєшся, якуміли предки вибирати місця для поселення. Які красиві місця! І річка, і пагорби, і ліс. Це стосується, звичайно, і Луцька (І. Вихованець).

Варіант14

1. Подати історичний коментар до чергування голосних **О, ЕзІ**.
2. Застарілі слова, їхні стилістичні можливості.
3. Вказані слова розподілити у три колонки:

- 1) ті, що мають лише відкриті склади;
- 2) ті, що мають тільки закриті склади;
- 3) ті, що мають відкриті та закриті склади;

звіробій, звичай, Харків, Київ, випускник, чотири, Житомир, Львів, олія, співати, терниця, свято, серце, довідка, заздрість, сестра, зустріч, вісник, панцир, сутінок.

З'ясувати особливості складоподілу.

Варіант15

1. Історичні чергування приголосних.
2. Термін, його особливості. Наукова та виробнича термінологія.
3. Зробити фонетичний та лексичний аналіз слова **безчестя**.

Варіант16

1. Подати історичний коментар до чергувань голосних **О, Ез** нульовою фонемою.
2. Стилi як функціональний різновид мови. Книжні та уснорозмовні стилі літературної мови.

3. Записати спрощеною фонетичною транскрипцією слова:
*у шапочці, зважся, підживити, перешкоджати, зчорніти, світ,
бездоріжжя, відгадка, розпитати, дорожчий, екземпляр,
зшиток, усміхається, сміх, дід.*

Варіант17

1. Фонетична транскрипція, її типи.
2. Ономастична лексика. Антропоніми, топоніми, гідроніми.
3. Подані слова поділити на склади, з'ясувати особливості українського складоподілу:
*землевоз, благодійник, беззубий, вартість, могутність, уява, вхід,
казкар, війна, земний, човен, нерпа, сонце, світ, пізнання, український,
сонячний, пробудження, яскравий, добро.*

Варіант18

1. Фонематична транскрипція.
2. Українська мова – національна мова українського народу. Місце української мови серед мов світу.
3. Зробити фонетичний та лексичний аналіз слова **знаряддя**.

Варіант19

1. Сильова диференціація лексики української літературної мови.
2. Значення творчості І.Котляревського для формування нової української літературної мови.
3. Виписати слова, у вимові котрих спостерігається уподібнення приголосних за місцем і способом творення:
*зважся, дорожчий, у річці, кузня, ріжете, з сестрою, з жінкою,
хатній, вибачся, зчорніти, анекдот, розженешся, на грушці,
футболіст, відгадка.*

Варіант20

1. Функційні стилі сучасної української літературної мови.
2. Лексикографія як розділ мовознавства. Типи словників.
3. Зробити фонетичний та лексичний аналіз слова **зчорніти**.

Варіант 21

1. Місце української мови серед інших слов'янських мов.
2. Предмет і завдання лексикології. Зв'язки лексикології з іншими розділами науки про мову.
3. Зробити фонетичний та лексичний аналіз слова **батько**.

Варіант 22

1. Погляди вчених на походження і розвиток української мови.
2. Власне українська лексика.
3. Поданий текст записати спрощеною фонетичною транскрипцією:

В умовах виникнення й розвитку багатьох спільних східнослов'янських діалектних особливостей та везростаючої кількості місцевих мовних рис праукраїнська етномовна територія в столітті нашої ери ділилася на два діалектно й етнографічно відмінні масиви: північний і південний (Г.Півторак).

Варіант 23

1. Соціальні діалекти.
2. Слово і поняття. Значення слова. Типи лексичних значень слова. Семантична структура слова.
3. Поданий текст записати деталізованою фонетичною транскрипцією:
Характерні для української мови слова і граматичні закономірності, які на східнослов'янському мовному ареалі повинні були брозглядатися як виключно українські, завдяки проникненню в окремі російські діалекти стали, при фіксації їх російськими діалектологами, набутом російських говорів (О.Царук).

Варіант 24

1. Територіальні діалекти.
2. Українська лексика праіндоевропейського та спільнослов'янського фонду.
3. Поданий текст записати деталізованою фонетичною транскрипцією:
У Київській Русі існувала також високорозвинена давньоруська літературна мова, яка загалом становила сплав живої східнослов'янської мови, зокрема розмовної мови Києва, зцерковнослов'янською, що разом з писаними нею книгами прийшла в Київську Русь у 9-10 століттях у зв'язку з прийняттям нею християнства (І.Матвіяс).

Варіант 25

1. Мовна норма. Види норм.
2. Шевченко – основоположник нової української літературної мови.
3. Поданий текст записати спрощеною фонетичною транскрипцією:
Мова формувалася упродовж віків, завжди відгукуючись на зміни в житті. Кожне покоління отримує цей неоціненний скарб від своїх попередників, збагачує його і передає нащадкам. Ота предивна рівновага відносної стабільності і вічного руху витворює з мови най-досконаліше знаряддя нашого мислення і почуття... (І.Вихованець).

Варіант 26

1. Основні ознаки літературної мови. Кодифікована та розмовна форми літературної мови.
2. Слова грецького та латинського походження в українській мові.

3. Поданий текст записати фонетичною транскрипцією:

В історії людської цивілізації нелегко віднайти народ, подібний нашому, який, маючи тисячолітню традицію державотворення, ... протягом століть опісля був позбавлений права знати правду про себе: хто він, чий батьків його діти, що з ним сталося сьогодні, за що боро-лися вмирали його мудріі мужні предки? (І. Огієнко).

Варіант 27

1. Варіанти літературних мов. Діалектна основа сучасної української літературної мови.

2. Запозичення із західноєвропейських мов. Інтернаціоналізми у складі української лексики.

3. Зробити фонетичний та лексичний аналіз слова **цвіт**.

Варіант 28

1. Основні етапи розвитку літературної мови.

2. Лексика української мови з погляду стилістичного використання.

3. Поданий текст записати фонематичною транскрипцією:

Про історію певної мови можна і звичайно слід говорити, відколи відбулася перша зміна, що не була спільною з сусідніми мовними одиницями, хоч, звісно, одна така зміна не дозволяє ще говорити про наявність нової мови. Термінологічно таку мову в першопочатках її оформлення доцільно окреслювати префіксом прото- (протоукраїнська мова у б столітті тощо) (Ю. Шевельов).

Варіант 29

1. Статус української мови як державної.

2. Антоніми, їхні різновиди. Антономазія. Оксиморон.

3. Поданий текст записати фонематичною транскрипцією:

Мова постійно перебуває в динаміці, розвитку. Задовольняючи потреби комунікації, мова повинна безпосередньо змінюватися, для того щоб продовжувати функціонувати. Разом з тим мовна система повинна бути стабільною в конкретний момент. Бо інакше порушилося б взаєморозуміння між людьми, які користуються нею (В. Німчук).

Варіант 30

1. Літературна мова як вища форма загальнонародної мови. Розмежування понять «українська літературна мова» і «національна мова».

2. Мовна картина світу. Лексико-семантичні групи слів.

3. Зробити фонетичний та лексичний аналіз слова **віконце**.

Питання для підсумкового контролю

Сучасна українська літературна мова як предмет наукового вивчення і як навчальна дисципліна. Зміст, обсяг, завдання і значення курсу. Зв'язок курсу з іншими лінгвістичними дисциплінами. Основні розділи курсу «Сучасна українська літературна мова».

Українська мова – національна мова українського народу. Літературна мова як вища форма загальнонародної мови. Розмежування понять «українська літературна мова» і «національна мова». Статус української мови як державної. Основні етапи розвитку літературної мови.

Українська літературна мова – унормована та опрацьована форма загальнонародної мови. Варіанти літературних мов. Діалектна основа сучасної української літературної мови. Основні ознаки літературної мови. Кодифікована та розмовна форми літературної мови. Мовна норма. Види норм. Територіальні та соціальні діалекти.

Походження і розвиток української мови. Розмежування понять «історія української літературної мови» та «історія української мови». Погляди вчених на походження і розвиток української мови. Основні етапи розвитку української мови. Місце української мови серед інших слов'янських мов.

Функційні стилі сучасної української літературної мови. Сильова диференціація лексики української літературної мови. Поняття про функціональний стиль. Призначення та диференційні риси мовних стилів. Офіційно-діловий стиль, його різновиди. Науковий стиль, його різновиди. Особливості стилю художньої літератури. Основні різновиди публіцистичного стилю. Розмовно-побутовий стиль. Стиль конфесійної літератури.

Фонетика як наука про звукову будову мови. Звуковий склад мови – феномен національної культури. Звукові одиниці сучасної української літературної мови, їх класифікація. Аспекти вивчення звуків сучасної української літературної мови. Фонетика і фонологія – два розділи однієї лінгвістичної дисципліни. Акустичні та сомантичні методи дослідження. Теоретичне і практичне значення фонетики. Місце фонетики серед інших лінгвістичних одиниць.

Загальна характеристика та класифікація звуків мови. Голосні звуки. Артикуляційні та акустичні особливості звуків. Будова мовного апарата. Активні та пасивні мовні органи. Фази артикуляції окремого звука: екскурсія – витримка – рекурсія. Коартикуляція. Диференціація звуків на голосні та приголосні, їх визначальні риси. Артикуляційно-акустична класифікація голосних звуків. Питання про артикуляцію голосного Й. Зміни голосних звуків у потоці мовлення.

Артикуляційно-акустичні характеристики приголосних звуків. Артикуляційно-акустичні особливості приголосних: класифікація приголосних за місцем творення; характеристика приголосних за способом творення; характеристика приголосних за звучністю; класифікація приголосних за

акустичним враженням. Палаталізація приголосних: класифікація приголосних за ступенем вияву м'якості; позиції пом'якшення приголосних.

Взаємодія звуків у потоці мовлення. Асиміляція приголосних, її різновиди. Дисиміляція приголосних, її різновиди. Проблема подовження і подвоєння приголосних звуків у лінгвістичній літературі. Спрощення в групах приголосних. Інші звукові зміни. Фонетична транскрипція, її типи. Транслітерація.

Функційний аспект у вивченні звукових одиниць. Поняття фонем. Диференційні та недиференційні ознаки фонем. Фонема й алофони. Слабка і сильна позиції фонем. Щербівська та московська фонологічні школи. Фонологічна інтерпретація звукових змін різними мовознавчими школами. Висвітлення поняття фонем у працях українських лінгвістів.

Система фонем сучасної української літературної мови. Поняття системи у фонології. Склад фонем сучасної української літературної мови. Розвиток поглядів на систему голосних і приголосних фонем сучасної української літературної мови. Склад українських голосних фонем. Головні вияви і варіанти голосних фонем. Класифікація приголосних фонем. Аналіз приголосних фонем у головних виявах. Фонематична транскрипція.

Фонологічна інтерпретація звукових змін. Модифікації фонем і чергування як види звукових змін, їх особливості. Модифікації голосних фонем. Модифікації приголосних фонем. Фонетичні та історичні чергування. Зв'язок фонем та морфем. Поняття морфем. Питання про морфонологію як учення про морфологічне використання фонологічних засобів. Характеристика фонетичних чергувань приголосних: чергування приголосних за дзвінкістю – глухістю; чергування приголосних за місцем і способом творення; чергування приголосних за твердістю – м'якістю; чергування приголосних з фонемним нулем; позиційні чергування голосних | у |, | і | з приголосними | в |, | й |. Найдавніші чергування голосних. Чергування голосних пізнішого періоду. Чергування | О |, | Е | з | І |: історична довідка про виникнення цього чергування; чергування | О |, | Е | з | І | при словозміні; чергування | О |, | Е | з | І | при словотворенні; відхилення в чергуванні цих фонем. Чергування | О |, | Е | з нульовою фонемою. Чергування | О | з | Е | після шиплячих та j: історична довідка; закономірність цього чергування в сучасній українській мові; випадки порушення правил вживання О, Е після шиплячих та j. Чергування |И| з | О | у фонемосполученнях | РИ |, | ЛИ |, | РО |, |ЛО|. Історичні чергування приголосних. Чергування | Г |, | К |, | Х | – | Ж |, | Ч |, | Ш | – | З |, | Ц |, | С | як наслідок першої, другої та третьої перехідних палаталізацій. Чергування | Д | – | ДЖ |, | Т | – | Ч |, | З | – | Ж |, | С | – | Ш |, | ЗД | – | ЖДЖ | тощо в дієслівних формах. Чергування губних у сполученнях *губний* + Л та *губний* + j. Зміна приголосних при творенні слів за допомогою суфіксів *-ськ(ий)*, *-ств(о)*, *-ин(а)*.

Лексикологія сучасної української літературної мови. Предмет і завдання лексикології сучасної української мови. Слово – основна одиниця мови. Слово і поняття. Лексичне значення слова. Типи лексичних значень слова. Однозначні та багатозначні слова. Способи перенесення значень слів. Слова-символи. Метафори, метонімії, синекдохи. Тлумачні словники.

Лексика української мови з погляду її походження. Основні історичні шари слів у лексичному складі української мови. Лексичні запозичення зі слов'янських мов. Старослов'янськи. Слова, запозичені з неслов'янських мов. Етимологія іншомовних слів та власне українських. Словники іншомовних слів.

Лексика української мови з погляду стилістичного вживання. Функціонально-стильова диференціація лексики української мови. Лексика української мови за сферами вживання: стилістично-нейтральна (міжстильова) і стилістично забарвлена (книжна, розмовна, просторічна, термінологічна, емоційно-забарвлена лексика, професіоналізми, діалектизми, жаргонізми, арготизми). Лексика, територіально обмежена в ужитку (діалектизми), аспекти її вивчення. Просторіччя. Жаргонізми, вульгаризми, арготизми та їхнє стилістичне використання. Термінологічна лексика. Наукова та виробничо-технічна термінологія. Сфера поширення й функції термінів. Поняття терміносистеми. Професіоналізми.

Багатство української лексики. Омоніми, їхні різновиди. Синоніми. Типи синонімів. Синонімічний ряд. Антоніми, їх види. Антонімічні пари. Пароніми, їхні різновиди. Експресивні функції паронімів у мові ЗМК. Парономазія. Уникнення штампів. Характеристика словників синонімів, антонімів, омонімів, паронімів. Проблема міжмовної омонімії та паронімії.

Активна та пасивна лексика. Особливості активної та пасивної лексики. Неологізми: загальномовні, індивідуально-авторські. Застаріла лексика: архаїзми, історизми. Конфесійна лексика. Емоційно-експресивна лексика. Неологізми.

Лексикографія української мови. Словники – джерело вивчення української лексики. Типи сучасних словників української мови. Характеристика тлумачних, перекладних, етимологічних словників. Фразеологічні словники. Термінологічні словники. Словники антонімів, синонімів, паронімів, омонімів. Орфографічні, орфоепічні словники. Словники мови письменників. Інші словники. Будова словникових статей. Лексикографічні праці української діаспори. Лексикографічна робота в українській державі. Створення електронних словників. Комп'ютерна лексикографія. Значення енциклопедій та словників для піднесення загальної і мовної культури.

Фразеологія сучасної української літературної мови. Основні типологічні ознаки фразеологізмів. Семантична класифікація фразеологізмів. Фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення. Типи фразеологізмів за походженням та емоційно-експресивними функціями. Джерела української фразеології. Прислів'я і приказки. Крилаті слова та вислови.

Методи та засоби діагностики успішності навчання: усне опитування, виконання тестових завдань, вправ практичного характеру, перевірка тематичних письмових самостійних робіт, модульних контрольних робіт, індивідуальний контроль за роботою студентів, самоконтроль, екзамен.

Розподіл балів, які отримують студенти

На основі оцінки (балів) студента за навчальну роботу протягом семестру та оцінки (балів) за відповідь на екзамені виставляється рейтингова оцінка. Рейтинг студента з дисципліни максимально становить 100 балів у такому співвідношенні: 40 балів (максимально) студент отримує за роботу протягом семестру (поточний контроль) і 60 балів (максимально) за модульний контроль (модульні контрольні роботи № 1, 2) (відповідно МКР № 1 – 30 балів, МКР № 2 – 30 балів). Якщо студент протягом семестру в підсумку за змістові модулі(поточний контроль) та модульний контроль набрав менше, ніж 60 балів, він складає залік. Зазалік максимально можна отримати 60 балів, до яких додаються бали лише за поточний контроль.

Дисципліна «Фонетика і лексикологія української мови» складається з двох змістових модулів.

За такої умови підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою складається із сумарної кількості балів за:

1. поточне оцінювання з відповідних тем (максимум 40 балів);
2. модульні контрольні роботи (максимум 60 балів).

Поточний контроль (мах = 40 балів)						Модульний контроль (мах = 60 балів)					Загальна кількість балів		
Модуль 1						Модуль 3							
Змістовий модуль 1						Зміст. модуль 2					МКР 1	МКР 2	
Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	30	30	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11			
4	4	4	4	4	4	3	3	3	3	4			

Критерії оцінювання

Робочою програмою передбачено 11 практичних занять. За 1–6 і 11 практичні заняття студент максимально може отримати **4** бали, за 7–10 – відповідно **3** бали. За всі практичні заняття студент максимально може отримати **40** балів. На практичному занятті *максимальний бал* (відповідно **4** або **3** бали) набирають студенти, котрі опрацьовують запропоновані основні та додаткові джерела з теми, критично аналізують викладений у наукових працях матеріал, глибоко висвітлюють передбачені планом практичного заняття теоретичні питання, вичерпно відповідають на додаткові питання, аргументують теоретичні положення прикладами, застосовують знання теоретичного матеріалу на практиці, у повному обсязі та без помилок виконують запропоновані практичні завдання, правильно й доречно вживають

мовні засоби відповідно до конкретної комунікативної ситуації, виявляють та виправляють помилки, що спотворюють усне та писемне мовлення; *на один бал менше* (відповідно **3** або **2 бали**) отримують студенти, котрі опрацьовують запропоновані основні та додаткові джерела з теми, аналізують викладений у наукових працях матеріал, висвітлюють передбачені планом практичного заняття теоретичні питання, відповідають на додаткові питання, аргументують теоретичні положення прикладами, застосовують знання теоретичного матеріалу на практиці, у повному обсязі та з незначними помилками виконують запропоновані практичні завдання, правильно вживають мовні засоби відповідно до конкретної комунікативної ситуації, виявляють та виправляють помилки, що спотворюють усне та писемне мовлення; *на два бали менше* (відповідно **2** або **1 бали**) студенти отримують за умови, коли опрацьовують запропоновані основні джерела з теми, аналізують викладений у наукових працях матеріал, висвітлюють передбачені планом практичного заняття теоретичні питання, проте не завжди відповідають на додаткові питання, не аргументують теоретичні положення прикладами або не застосовують знання теоретичного матеріалу на практиці, не в повному обсязі або з незначними помилками виконують запропоновані практичні завдання, не завжди доречно вживають мовні засоби, що відповідають конкретній комунікативній ситуації або виявляють та виправляють не всі помилки, що спотворюють усне та писемне мовлення; мінімальний бал (відповідно **1** або **0,5 бала**) набирають студенти за умови, якщо частково опрацьовують запропоновані основні джерела з теми, допускають ряд помилок, аналізуючи викладений у наукових працях матеріал, неточно висвітлюють передбачені планом практичного заняття теоретичні питання, частково відповідають на додаткові питання, не аргументують або неправильно аргументують теоретичні положення прикладами, не можуть застосувати знання теоретичного матеріалу на практиці, з помилками виконують запропоновані практичні завдання, недоречно вживають мовні засоби, що відповідають конкретній комунікативній ситуації, допускають помилки, що спотворюють усне та писемне мовлення.

За поточний контроль максимально можна отримати **40 балів**

Виконання комплексу практичних та самостійних завдань має сприяти всебічному вивченню значного за обсягом теоретичного матеріалу фонетичного та лексичного мовних рівнів, знання яких необхідні для подальшого вивчення інших розділів сучасної української мови, закласти основи системного підходу до аналізу лінгвальних одиниць, практично оволодіти фонетичними, фонологічними, лексичними нормами сучасної української літературної мови, виробити в майбутніх філологів науковий лінгвістичний світогляд та навички вести самостійну дослідницьку роботу, правильно й доречно вживати мовні засоби відповідно до конкретної мовленнєвої ситуації, уникати помилок, що спотворюють усне та писемне мовлення і т. ін.

Модульний контроль, спрямований на виявлення рівня знань студентів, оцінюється 60 балами. Він охоплює дві модульні контрольні роботи (відповідно МКР № 1 – 30 балів, МКР № 2 – 30 балів), кожна з яких об'єднує по п'ять питань (два теоретичних і три практичного характеру), за кожне з яких максимально можна отримати 6 балів. Завдання модульної контрольної роботи повинні забезпечити свідоме засвоєння, глибоке розуміння та ґрунтовний аналіз фонетичної та лексичної систем сучасної української літературної мови. Вони

орієнтовані не на механічне відтворення теоретичного матеріалу підручників та навчальних посібників, а насамперед на осмислення та зіставлення мовного матеріалу, його систематизацію, самостійний підбір ілюстрацій. Питання контрольної роботи ґрунтуються на принципах української академічної науки, а також передбачають висвітлення тих теоретичних ідей, які найповніше відображають сучасний стан наукової думки. Теоретичні питання охоплюють основні теоретичні положення фонетики та лексикології сучасної української літературної мови. Виконання практичних завдань передбачає застосування студентами знань, набутих на практиці. Це звичайно навички запису тексту фонетичною та фонематичною транскрипцією, здійснення фонетичного та лексичного розбору слів тощо.

0–25 балів студент отримує за умови, якщо продемонстрував глибокі знання теоретичного матеріалу, уміє систематизувати і зіставити, логічно і послідовно викласти мовний матеріал, ілюструє теоретичні положення прикладами, правильно або майже без помилок виконує запропоновані завдання практичного характеру.

24–19 бали студент отримує за умови, якщо продемонстрував необхідні знання теоретичного матеріалу, логічно і послідовно викладає мовний матеріал, проілюструвавши теоретичні положення прикладами, з незначними помилками виконує запропоновані практичні завдання.

18–13 балів студент отримує за умови, якщо продемонстрував достатній рівень знань теоретичного матеріалу, не завжди послідовно викладає мовний матеріал, непослідовно підтверджує теоретичні положення прикладами, допускає помилки у завданнях практичного характеру.

12–7 балів студент отримує за умови, якщо продемонстрував низький рівень знань теоретичного матеріалу, непослідовно викладає мовний матеріал, не може підтвердити теоретичні положення прикладами, допускає ряд помилок у завданнях практичного характеру.

6–0 балів студент отримує за умови, якщо не висвітлив теоретичне питання, неправильно виконав практичні завдання.

Оцінювання заліку здійснюється за 60-ти бальною шкалою:

45–60 балів – студент глибоко та всебічно аналізує основні та додаткові питання, дає вичерпні відповіді на них, уміє систематизувати і зіставити, логічно і послідовно викласти мовний матеріал, робить глибокі та виважені висновки, теоретичні положення ілюструє самостійно дібраними прикладами, правильно або майже без помилок виконує комплекс запропонованих завдань практичного характеру;

30–44 бали – студент дає вичерпні відповіді на основні питання екзаменаційного білету, робить висновки, теоретичні положення ілюструє прикладами, з незначними помилками виконує запропоновані практичні завдання.

15–29 балів – студент дає загалом правильні відповіді, але допускає помилки та неточності, викладаючи мовний матеріал, робить ряд помилок у завданнях практичного характеру.

0–14 балів – студент не розкриває суті завдання, не здатен зробити правильні висновки, неправильно виконав практичні завдання.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90–100	Відмінно	Зараховано
82–89	Добре	
75–81		
67–74	Задовільно	
60–66		
1–59	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)

Основні вимоги до запису тексту фонетичною та фонематичною транскрипціями

Деталізована фонетична транскрипція

У фонетичній транскрипції за основу береться український алфавіт. Проте 33 букви нашого алфавіту не можуть точно передати усіх відтінків звуків української мови, бо звуків у ній значно більше, ніж букв. А тому до букв додаються ще й спеціальні додаткові позначки, які ставляться над буквами, збоку біля них чи під ними.

Система літер і діакритичних знаків, вживаних для запису тексту фонетичною транскрипцією, називається фонетичним алфавітом. Фонетичний алфавіт має такі характерні особливості:

1. Із букв українського алфавіту в фонетичній транскрипції не вживаються **я, ю, є**, які в певних позиціях можуть позначати не один, а два звуки **[j̥a]**, **[j̥y]**, **[j̥e]**; **ї**, що в усіх позиціях означає сполучення звуків **[j̥i]**; буква **щ**, яка завжди означає сполучення звуків **[ʃɨʧ]**; буква **ь**, що не означає ніякого звука; великі букви; апостроф та розділові знаки.

2. Використовуються букви з алфавітів інших мов: **w** – для позначення губно-губного варіанта фонемі /в/: **[wʊzɔl]**; **v** – для позначення губно-зубного варіанта цієї фонемі: **[vʲitɛp]**; (паралельно може вживатися і буква **в**); **j** – для позначення варіанта фонемі /й/ перед голосними **[j̥ábluko]** (замість **j** можна також вживати букву **й**).

Для різних відтінків вимови звуків застосовуються такі додаткові літери та діакритичні (розрізнявальні) знаки:

1. Для позначення різних відтінків вимови голосних вживаються маленькі букви, що ставляться над буквою відповідного голосного або вгорі збоку (**e^u**, **u^e**, **o^y**): **[ne^urɔ]**, **[zi^emá]**, **[go^ylúbka]**.

2. Більш передня артикуляція голосних заднього ряду, зумовлена сусідством м'яких приголосних, позначається крапкою вгорі перед буквою голосного або після неї: [л'у'ди], [ста́н'те], а між двома м'якими приголосними – двома крапками над буквою голосного [с'а·д'].

3. Нескладотворчий характер голосних [i], [y] позначаємо дужкою над відповідною буквою: [при'їмі], [пóўній], [знаў].

4. М'якість приголосного позначається знаком ' (акут), що ставиться вгорі з правого боку букви: [т'ін'], [ден'].

5. Напівм'яка вимова приголосного передається знаком ' (апостроф) угорі з правого боку літери: [м'іс'а·ц'], [в'іте"р].

6. Довгота приголосного позначається знаком : (двокрапка): [v'іd:átu]. В необхідних випадках позначається і м'якість подовженого приголосного: [знан':á].

7. Звук [дж] позначається – [ДЖ], а звук [дз] – [ДЗ]: [ходж'у], [Дзв'іно́к].

8. Назалізація звука позначається знаком [·] над ним: [соñ], [соñ].

9. Лабіалізація звука позначається невеличким кружечком [°] праворуч угорі: [с°он], [с°ум].

10. Глуха вимова сонорних приголосних позначається «дашком» під буквою: [ст'івій], [сисл].

11. Складотворчість приголосного позначається маленьким кружечком під

буквою: [цент]].

12. У неодноскладових словах вживається знак наголосу (скісний штрих, який ставиться вгорі над буквою): [xáта].

13. Побічний наголос позначається таким же штрихом, але з нахилом у протилежний бік: [с'іл'с'когосподáрс'кії].

14. Подвійний штрих вживається для позначення логічного наголосу: [зáўтра нам ви́ступáти].

15. На місці пауз у середині речення ставиться одна вертикальна риска [/].

16. На місці більшої паузи між реченнями ставиться дві риски [//].

17. Пауза між синтагмами позначається знаком [ζ].

18. Висхідний рух мелодики позначається знаком [U] над наголошеним голосним.

19. Нисхідний рух мелодики позначається знаком [∩].

20. Перед початком питального речення ставиться обернений знак питання.

21. Перед початком окличного речення ставиться обернений знак оклику.

22. Записаний фонетичною транскрипцією текст звичайно беруть у квадратні дужки [ ].

Спрощена фонетична транскрипція

У спрощеній фонетичній транскрипції звичайно не позначаються:

1. Варіанти голосних, зумовлені сусідніми палаталізованими приголосними.
2. Назалізація звуків.
3. Лабіалізація звуків.
4. Глуха вимова сонорних приголосних.
5. Складотворчість приголосних.
6. Інтонаційні знаки.

Фонематична транскрипція

1. Знаки голосних фонем: /а /, /о /, /у /, /и /, /і /, /е /.
2. Знаки приголосних фонем: /б/, /п/, /в/, /м/, /ф/, /д/, /д' /, /т/, /т' /, /з/, /з' /, /с/, /с' /, /ц/, /ц' /, /л/, /л' /, /н/, /н' /, /р/, /р' /, /Дз/, /дз' /, /ж/, /ч/, /ш/, /Дж/, /й/, /г/, /г' /, /к/, /х /.
3. Для знаків фонем і слів у фонематичній транскрипції використовуються скісні дужки / /.

Схема фонетичного аналізу

1. Записати слово фонетичною транскрипцією.
2. Розбити слово на склади і вказати:
  - а) скільки складів;
  - б) які з них відкриті, закриті, прикриті, неприкриті.
3. Наголошення слова:
  - а) головний (основний) і побічний (додатковий) наголос у слові;
  - б) рухомий чи нерухомий;
4. Співвідношення між буквами і звуками в слові.
5. Акустично-артикуляційна характеристика голосних:
  - а) за ступенем глибини творення в порожнині рота: передній, задній ряд;
  - б) за ступенем наближення спинки язика до піднебіння: високе підняття, середнє, низьке;
  - в) за участю губ: лабіалізований, нелабіалізований;
  - г) складотворчий чи нескладотворчий і; у;
  - г) алофоном якої фонемі є вказаний звук;
  - д) можливі чергування голосних фонем.
6. Характеристика приголосних:
  - а) за участю шуму і голосу: сонорний, або сонант, шумний (дзвінкий, глухий);
  - б) за акустичним враженням: шиплячий, свистячий;
  - в) за місцем творення: губний (губно-губний, губно-зубний), язиковий (передньоязиковий, середньоязиковий, задньоязиковий), глотковий;
  - г) за способом творення: зімкнений, щілинний, зімкнено-щілинний, дрижачий,

- г) за ступенем вияву м'якості: м'який (палатальний), пом'якшений (палаталізований), напівпом'якшений (напівпалаталізований);
- д) алофоном якої фонемі є зазначений звук;
- ж) можливі чергування приголосних у слові.
7. Звукові зміни, що відбулися у слові (асиміляція, дисиміляція, метатеза, протеза, спрощення в групах приголосних тощо)

Зразок фонетичного аналізу

Вітчизна – 1.[в'іч: úзна].

2. [в'і – ч: ú – зна];

а) три склади;

б) усі склади відкриті, прикриті.

3. Наголошений другий склад, побічного наголосу немає, наголос нерухомий.

4. У слові 8 букв, 7 звуків: у довгому приголосному [ч:] реалізуються дві фонемі: /т/ і /ч/; 3 голосних, 4 приголосних.

5. Акустично-артикуляційна характеристика голосних:

[і] – голосний переднього ряду, високого підняття, нелабіалізований; алофон фонемі /і/; можливе чергування /і/ з /о/ : вітчизна – отчизна.

[и] – голосний переднього ряду, високо-середнього підняття, нелабіалізований; алофон фонемі /и/;

[а] – голосний заднього ряду, низького підняття, нелабіалізований; алофон фонемі /а/.

6. Характеристика приголосних:

[в'] – приголосний, сонорний, губний (губно-губний), щілинний, напівм'який; алофон фонемі /в/;

[ч:] – приголосний, шумний, глухий, шиплячий, передньоязиковий, зімкнено-щілинний (африката), довгий, твердий; виступає алофоном двох фонем /т/ і /ч/;

[з] – приголосний, шумний, дзвінкий, свистячий, передньоязиковий, щілинний, твердий, алофон фонемі /з/;

[н] – приголосний, сонорний, передньоязиковий, зімкнено-похідний, носовий, твердий, алофон фонемі /н/.

Можливе чергування приголосний приголосних /н/ – /н'/ у словоформах вітчизна – вітчизні.

7. Звукові зміни: повна регресивна асиміляція за місцем і способом творення тч – [ч:].

Схема лексикологічного аналізу

1. Записати слово в початковій формі.
2. Власна чи загальна назва.
3. Повнозначне чи службове.
4. Сформулювати лексичне значення.
5. Однозначне чи багатозначне.

6. Пряме чи переносне значення.

7. Дібрати групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми, пароніми (якщо можливо).

8. Характеристика слова з погляду походження: питоме українське (праіндоєвропейське, спільнослов'янське, спільносхіднословянське, власне українське) чи запозичене (старослов'янське, грецьке, латинське, тюрське, німецьке, італійське, французьке, англійське тощо).

9. Належить до інтернаціональної лексики чи не належить.

10. Визначити до активної (загальноживаної, термінологічної) чи пасивної (неологізми, історизми, архаїзми) лексики належить.

11. З'ясувати стилістичне використання: міжстильове чи співвідносне з певним стилем (наукова, суспільно-політична, виробничо-професійна, офіційно-ділова, побутова лексика); нейтральне чи емоційно-забарвлене; літературного чи позалітературного (діалектизм, жаргонізм, арготизм і под.) вжитку).

Зразок лексикологічного аналізу

Люди не стихії, і лиху й гніву людському є край (Леся Українка).

1. Край.

2. Загальна назва.

3. Повнозначне.

4. Значення: «закінчення припинення якоїсь дії, стану».

5. Багатозначне.

6. Ужите в прямому значенні.

7. Групи за значенням: синонім: *кінець, межа*; антонім: *початок*; омонім: *крайстола* (прийменник з іменником у родовому відмінку).

8. Питоме українське, спільнослов'янське.

9. Не належить до інтернаціональної лексики.

10. Належить до активної загальноживаної лексики.

11. За стилістичним використанням: міжстильове, емоційно нейтральне, літературного вжитку.

Список літератури

Основний

1. Блик О.П. Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія / О.П. Блик. – К. : Рад. шк., 1988. – 128 с.
2. Бондар О.І. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / [О.І. Бондар, Ю.О. Карпенко, М.Л. Микитин-Дружинець]. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 368 с.
3. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова / О.Т. Волох. – К. : Вища шк., 1986. – 199 с.
4. Жовтобрюх М.А. Українська літературна мова / М.А. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1984. – 255 с.
5. Жовтобрюх М.А. Курс сучасної української літературної мови / М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик, – К. : Рад. шк., 1972. – Ч.1. – 402 с.
6. Карпенко Ю.О. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови / Ю.О. Карпенко. – Одеса : Чорномор'я, 1996. – 144 с.
7. Коструба П. Фонетика сучасної української літературної мови / П. Коструба. – Львів, 1963. – Ч.1. – 99 с.
8. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / [за заг. ред. І.К.Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1969. – 435 с.
9. Сучасна українська літературна мова: Стилїстика / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1973. – 587 с.
10. Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1973. – 439 с.
11. Сучасна українська літературна мова : [підручник] / [А.П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.] ; за ред. А. П. Грищенка. – К. : Вища шк., 1993. – 366, [2] с.– (Навчальне видання).
12. Сучасна українська літературна мова : [підручник] / [М.Я. Плющ, С.П. Бевзенко, Н.Я. Грипас та ін.] ; за ред. М.Я.Плющ. – [6-те вид., стер.]. – К. : Вища шк., 2006. – 430 с. – (Навчальне видання).
13. Сучасна українська мова : [підручник] / [О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.] ; за ред. О. Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – 399 с.
14. Сучасна українська літературна мова : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / [С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ та ін.] ; за ред. С. О. Карамана. – К.: Літера ЛТД, 2011. – 560 с.
15. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка : Практикум : [навч. посіб.] / [за ред. М. М. Фащенко]. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 176 с.
16. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова / Н. І. Тоцька. – К. : Вища шк., 1981. – 183 с.
17. Українська мова : [підручник] / [за ред. П. С. Дудика]. – К.: Вища шк., 1988. – Ч. 1. – 382 с.
18. Український правопис. – Харків: Фоліо, 2019. – 352 с.
19. Ющук І. П. Українська мова : [підручник]. – [3-тє вид.] / І. П. Ющук. – К.: Либідь, 2006. – 640 с.

Додатковий

До розділу «Вступ»

1. Арешенков Ю. О. Класифікація мовних стилів і вивчення стилістики у вищій та середній школі / Ю.О. Арешенков // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 1. – С. 43–46.

2. Бабич Н.Д. Історія української літературної мови / Н.Д. Бабич. – Львів : Світ, 1993. – 374 с.
3. Булаховський Л.А. Розвиток літературних мов / Л. А. Булаховський // Вибр. праці : в 5 т. – К. : Наук. думка, 1975. – Т. 1. – С.347–471.
4. Булаховський Л. А. Питання походження української мови : Історичний коментар до української мови / Л. А. Булаховський // Вибр. праці : в 5т. – К. : 1977. – Т. 2. – С.10–95.
5. Горбач О. Засади періодизації історії української літературної мови й етапи її розвитку / О. Горбач // 2 Міжнародний конгрес українців. – Львів, 1993. – С. 7–12.
6. Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови / Н. Дзюбишина-Мельник // Культура слова. – 1994. – Вип. 45. – С.14–20.
7. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності : [стилістика та культура мови] / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.
8. Жовтобрюх М. А. Уніфікація норм української літературної мови і діалекти / М. А. Жовтобрюх // Мовознавство. – 1979. – № 5. – С.9–12.
9. Іванишин В. Мова і нація / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. – Дрогобич: Відродження, 1994. – С. 184–194.
10. Історія української мови : [хрестоматія] / [упоряд. С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко]. – К.: Либідь, 1996. – 288 с.
11. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К.: Вища шк., 1987. – 351 с.
12. Коваль А. П. Ділове спілкування / А. П. Коваль. – К.: Либідь, 1992. – 279 с.
13. Кожина М. Н. Стилістика руського язика / М. Н. Кожина. – М.: Просвещение, 1983. – С.7–28, 163–214.
14. Коломієць В. Т. Типологічні риси української літературної мови на фоні інших слов'янських / В. Т. Коломієць // Мовознавство. – 1992. – №. 5. – С.3–11.
15. Кононенко П.П. Феномен української мови : генеза, проблеми, перспективи. Історична місія / П. П. Кононенко, Т. П. Кононенко. – К.: Наша наука і культура, 1999. – С.17–19.
16. Конституція України. – К.: Просвіта, 1997.
17. Кримський А. Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася / А. Кримський // Твори: в 5т. – К., 1973. – Т. 3. – С.252–282.
- 17а. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / Олена Курило. – [вид. 3-є]. – К. : Книгоспілка, 1925. – 250 с.
18. Лозко Г. Генеза української національної мови / Г. Лозко // Українське народознавство. – К.: Зодіак -ЕКО, 1995. – С.54–76.
19. Масенко Л. Мова і політика / Л. Масенко. – К. : Соняшник, 1999. – 98 с.
20. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори / І. Г. Матвіяс. – К.: Наук. думка, 1990. – 168 с.
21. Матвіяс І. Варіанти літературних мов / І. Г. Матвіяс // Культура слова. – 1994. – Вип. 45. – С.3–9.
22. Матвіяс І. Варіанти української літературної мови / І. Г. Матвіяс. – К.: Наук. думка, 1998. – 162 с.
- 22а. Мовчун Л.Стереотипний образ української мови // Дивослово. – 2004. –№ 2.
23. Німчук В. В. Періодизація як напрямок дослідження генези та історії української мови / В. В. Німчук // Мовознавство. – 1997. – № 6. – С. 3–15.
24. Огієнко І. Історія української літературної мови / І. Огієнко. – К.: Либідь, 1995. – 296 с.
25. Паламар Л.М. Мова ділових паперів / Л.М. Паламар, Г.М. Кацавець. – К.: Либідь, 1993. – 192 с.
26. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика / М. І. Пентилюк. – К.: Вежа, 1994. – 239 с.

27. Пилинський М. М. Поняття норми і культура мови / М. М. Пилинський // Мовознавство. – 1968. – №6. – С. 54–63.
28. Пилинський М. М. Літературні норми : Типи та їх класифікація / М. М. Пилинський // Мовознавство. – 1974. – № 1. – С. 11–23.
29. Півторак Г. П. Діалектна ситуація в Київській Русі / Г. П. Півторак // Мовознавство. – 1993. – № 2. – С. 6–12.
30. Півторак Г. П. Українці : звідки ми і наша мова / Г. П. Півторак. – К.: Наук. думка, 1993. – 199 с.
31. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски»/ Г. П. Півторак. – К. : Академія, 2001. – 152 с.
32. Плющ П. П. Зміст поняття «українська літературна мова» на різних етапах її розвитку / П. П. Плющ // Укр. мова і літ. в шк. – 1965. – № 1. – С. 8–16.
33. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – 248 с.
34. Прадїд Ю. Ф. Мовне питання в українських конституціях 20 столїття / Ю. Ф. Прадїд // Мовознавство. – 2002. – № 1. – С. 17–22.
35. Радевич-Винницький Я. Україна : від мови до нації / Я. Радевич-Винницький. – Дрогобич: Відродження, 1997. – С. 7–264.
36. Русанівський В. М. Давньоруська мова : Міф чи реальність? / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 1993. – № 2. – С. 3–6.
37. Синявський О. Норми української літературної мови / Олекса Синявський. – Х.–К. : Література й мистецтво, 1931. – 367 с.
- 37а. Тараненко О. О. Українська мова і сучасна мовна ситуація в Україні / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 2001. – № 4. – С. 6–19.
38. Фарїон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : [монографія] / І. Д. Фарїон. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. – 332 с.
39. Царук О. Українська мова серед інших слов'янських : етнологічні та граматичні параметри : [монографія] / О. Царук. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998. – 324 с.
40. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилїстики сучасної української мови / І. Г. Чередниченко. – К.: Рад. шк., 1962. – С. 42–85.
41. Чому общерусский язык, а не вїборуська мова (3 проблем схїднослов'янської глтологїї / Ю. Шевельов // 2 Міжнародний конгрес українїстів. – Львів, 1993. – С. 54–66.
42. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. – Львів; Нью-Йорк, 1996.

До розділу «Фонетика»

1. Багмут А. Й. Інтонаційна будова простого розповідного речення в слов'янських мовах / А. Й. Багмут. – К. : Наук. думка, 1970.
2. Багмут А. Й. Типологія інтонації мовлення / А. Й. Багмут. – К.: Наук. думка, 1977.
3. Багмут А. Й. Інтонація як засіб мовної комунікації / А. Й. Багмут, І. В. Борисюк, Г. П. Олійник. – К. : Наук. думка, 1980. – 244 с.
4. Багмут А. Й. Семантика та інтонація в українській мові / А. Й. Багмут. – К.: Наук. думка, 1991. – 168 с.
5. Білодїд І. К. Ритмомелодика / І. К. Білодїд // Мовознавство. – 1972. – № 2.
6. Бодуен де Куртене І. О. До питання про сонанти / І. О. Бодуен де Куртене // Мовознавство. – 2002. – № 1. – С. 64–68.
7. Борисюк І. В. Інтонація і культура мовлення / І. В. Борисюк // Укр. мова і літ. в шк. – 1978. – № 1. – С. 32–38.
8. Борисюк І. В. Інтонація риторичного питання в сучасних українській і французькій мовах / І. В. Борисюк // Мовознавство. – 1968. – № 2. – С. 35–42.

9. Брахнов В. М. Явища асиміляції в консонантизмі української мови / В. М. Брахнов. – К. : Наук. думка, 1970. – 102 с.
10. Бровченко Т. О. Інтонаційні засоби мовної експресивності / Т. О. Бровченко // Мовознавство. – 1989. – № 2. – С. 49–55.
11. Булаховський Л. А. Наголос та інтонація форм середнього роду в слов'янських мовах / Л. А. Булаховський // Мовознавство. – 1968. – № 2. – С. 18–25.
12. Буяльський Б. А. Поезія усного слова / Б. А. Буяльський. – К.: Рад. шк., 1990. – С. 42–58, 63–82, 91–99.
13. Вишня Л. І. Вивчення складу у зв'язку з правилами переносу / Л. І. Вишня // Укр. мова і літ. в шк. – 1979. – № 3. – С. 46–50.
14. Доленко М. Т. Сучасна українська мова: [зб. впр.] / М. Т. Доленко, І. І. Дацюк, А. Г. Кващук, В. Д. Поповський. – К.: Вища шк., 1989.
15. Дорошенко С. І. Звуки чи фонемі вивчають учні? / С. І. Дорошенко // Мовознавство. – 1990. – № 2. – С. 46–49.
16. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності : [стилістика та культура мови] / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – С. 7–342.
17. Жилко Ф. Т. Діалектні відмінності голосних фонем української мови / Ф. Т. Жилко // Укр. мова і літ. в шк. – 1960. – № 4.
18. Жилко Ф. Т. Діалектні відмінності приголосних фонем української мови / Ф. Т. Жилко // Укр. мова і літ. в шк. – 1961. – № 4.
19. Жученко Д. І. Про інтонаційну організацію вставлених конструкцій у розповідному реченні / Д. І. Жученко // Мовознавство. – 1973. – № 1.
20. Залеський А. М. З історії українського вокалізму / А. М. Залеський // Мовознавство. – 1968. – № 5. – С. 25–33.
21. Залеський А. М. Подовжені приголосні у фонологічній і морфологічній системах української мови / А. М. Залеський // Мовознавство. – 1980. – № 6. – С. 56–65.
22. Залеський А. М. Причини ствердіння шиплячих в українській мові / А. М. Залеський // Мовознавство. – 1982. – № 5. – С. 48–58.
23. Залеський А. М. Реконструкція послідовності етапів ствердіння шиплячих в українській мові / А. М. Залеський // Українське мовознавство : [республік. міжвід. наук. зб.]. – К., 1985. – Вип. 13. – С. 10–17.
- 23а. Залеський А. М. Діалектна основа фонологічної системи сучасної української літературної мови / / А. М. Залеський // Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами. – К.: Наук. думка, 1977.
24. Залеснічко В. Н. Фонетичний аналіз слів / В. Н. Залеснічко // Укр. мова і літ. в шк. – 1975. – № 4. – С. 67–69.
25. Зиндер Л. Р. Общая фонетика / Л. Р. Зиндер. – М.: Высш. шк., 1979. – 312 с.
26. Кадомцев О. Г. Інтонація як виразник комунікативної спрямованості висловлення / О. Г. Кадомцев // Мовознавство. – 1973. – № 1.
27. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К.: Вища шк., 1987. – С. 223–332.
28. Ковальов В. П. Вимовно-фонетичні виражальні засоби в українському художньому мовленні / В. П. Ковальов // Укр. мова і літ. в шк. – 1984. – № 11. – С. 35–41.
29. Кучеренко Н. М. Пауза та її значення / Н. М. Кучеренко // Українська мова і літ. в шк. – 1978. – № 3. – С. 36–39.
30. Кучеренко Н. М. Значимість інтонаційних показників структури речення / Н. М. Кучеренко // Мовознавство. – 1979. – № 3. – С. 23–25.
31. Лапшина І. М. Українська мова. Фонетика. Графіка. Вправи та ігри. [посібник] / І. М. Лапшина. – К.: Академія, 1999. – 94 с.
32. Левицький В. В. Конотативне і фонетичне значення слова / В. В. Левицький, Л. А. Комарницька // Мовознавство. – 1981. – № 3. – С. 21–24.
33. Мартине А. Основы общей лингвистики / А. Мартине. – М.: Изд-во иностр. лит., 1963. – Вып. 3. – С. 376–378.

34. Міщенко Т. С. Вплив позиції складу на акустичні характеристики голосних / Т. С. Міщенко // Мовознавство. – 1980. – № 2. – С. 31–36.
35. Москаленко Н. А. Сучасна українська мова. Лексичний, фонетичний і граматичний аналіз : [навч. посіб.]. / Н. А. Москаленко, М. М. Фащенко, Ф. П. Смагленко. – К.; О. : Вища шк., 1980. – 160 с.
36. Огієнко І. Про українські приголосні / І. Огієнко // Мовознавство. – 1990. – № 1. – С. 67–70.
37. Олійник Г. П. Інтонація вибору у сучасній українській мові / Г. П. Олійник // Мовознавство. – 1972. – № 2.
38. Панов М. В. Современный русский язык. Фонетика / М. В. Панов. – М.: Высш. шк., 1979. – 256 с.
39. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика / М. І. Пентилюк. – К.: Вежа, 1994. – С. 152–170.
40. Питання експериментальної фонетики – К.: АН УРСР, 1963. – 112 с.
41. Плевако Н. До питання про складоподіл, морфологічну будову слова і правила переносу / Н. Плевако // Укр. мова і літ. в шк. – 1974. – № 1. – С. 78–80.
42. Плевако Н. Синтаксическое исследование структуры слога в украинском языке : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Плевако. – Харків, 1974.
43. Плющ Н. П. Інтонація вставності в українській мові / Н. П. Плющ. – К.: Наук. думка, 1976. – 132 с.
44. Постникова И. И. Фонетика – это интересно / И. И. Постникова, И. М. Подгаецкая. – М.: Просвещение, 1992. – 96 с.
45. Рожило Л. П. Робота над інтонацією під час вивчення безсполучникових складних речень / Л. П. Рожило // Укр. мова і літ в шк. – 1971. – № 10.
46. Савченко І. Ф. Фонемний аналіз трифонемних словоформ / І. Ф. Савченко // Мовознавство. – 1967. – № 6. – С. 37.
47. Сеньків С. С. Дистрибуція приголосних фонем в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С.С. Сеньків. – Львів, 2004. – 19 с.
48. Сербенська О. А. Культурологія мовленого слова: звуковий склад мови як феномен національної культури / О. А. Сербенська // Система і структура східнослов'янських мов : [міжкафедр. зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова; [редкол. : Н. В. Артикуца (відп. ред.) та ін.]. – К., 1999. – С.34–38.
49. Симоненкова Л. М. Вивчення фонетики і морфології в умовах місцевих говорів / Л. М. Симоненкова. – К.: Рад. шк., 1981.
50. Склярєнко В. Г. Наголошені вставні голосні в східнослов'янських мовах / В.Г. Склярєнко // Мовознавство. – 1980. – № 4. – С. 34–38.
51. Скуратівський Л. В. Пізнавальні завдання з української мови / Л. В. Скуратівський. – К.:Рад. шк.,1987. – 145 с.
52. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Ф. де. Сосюр. – К.: Основи, 1998. – 324 с.
53. Таранец В. И. Энергетическая теория речи / В. И. Таранец. – К.– Одесса : Высш. шк., 1981.
54. Тоцька Н. І. Вправи з сучасної української літературної мови / Н. І. Тоцька. – К.: Вища шк., 1969. – 143 с.
55. Тоцька Н.І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах / Н. І. Тоцька. – К.: Рад. шк., 1976. – 176 с.
56. Тоцька Н. І. Дидактичний матеріал з фонетики: [посібник для вчителя] / Н. І. Тоцька. – К.: Рад. шк., 1991. – 143 с.
57. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Орфоепія. Графіка і орфографія : [завдання і вправи] / Н.І. Тоцька. – К.: Вища шк.,1995.– 151 с.
58. Трійняк І. І. Склад і наголос / І. І. Трійняк // Укр. мова і літ. в шк. – 1965. – № 7. – С. 44–49.
59. Трубецькой Н. С. Основы фонологии / Н. С. Трубецькой. – М.: Изд-во иностр. лит., 1960.

60. Українець Л. Одзвінчення приголосних як елемент фонетичного моделювання евфонії українського слова / Л.Українець // [збірник наук. пр. Полтав. держ.пед. ун-ту ім. В.Г. Короленка]. Серія : Філологічні науки. – Полтава, 2004. – Вип. 1. – С.103–108.
61. Українець Л. Ф. Дистрибутивна активність шумних приголосних у двокомпонентних сполуках / Л. Ф. Українець // Українське мовознавство : [республік. міжвід. наук. зб.] ; [відп. ред. О.І. Білодід]. – К., 1991. – Вип. 18. – С. 6-13.
62. Флаєр М. Четверта палаталізація задньоязикових приголосних в українській мові : північноукраїнські говори / М. Флаєр // Мовознавство. – 1992. – № 1. – С.3–10.
63. Чабаненко В. А. Фонетична варіантність слова і мовна експресія / В. А. Чабаненко // Мовознавство. – 1981. – № 5. – С.28–35.
64. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії В. А. Чабаненко. – К.: Вища шк., 1984.
65. Чепель В. С. Про деякі поняття граматичної омофонії / В. С. Чепель // Мовознавство. – 1970. – № 1. – С. 11–18
66. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І. Г. Чередниченко. – К.: Рад. шк., 1962. – С.125–216.
67. Шкурятяна Н. Г. Про чергування голосних / Н.Г. Шкурятяна // Укр. мова і літ в шк. – 1979. – № 2. – С.60–65.
68. Шкурятяна Н. Г. Рука – ручка – на руці, нога – ніжка – на нозі / Н. Г. Шкурятяна // Укр. мова і літ в шк. – 1979. – № 3. – С.62–65.

До розділу «Лексикологія»

1. Антисуржик / [за заг. ред. О. Сербенської]. – Л.: Світ, 1994.
2. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо / Б. Антоненко-Давидович. – К.: Либідь, 1991.
3. Антонів Ю. Репресовані слова / Ю. Антонів // Урок української. – 2003. – №7.
4. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – М., 1974.
5. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Л.: Світ, 1990.
6. Білоус М. Екологія українського слова: Практичний словник-довідник / М. Білоус, О. Сербенська. – Львів, 2005.
7. Васильєв Л. М. Современная лексическая семантика / Л. М. Васильев. – М., 1990.
8. Ващенко В. С. З історії та географії діалектних слів / В. С. Ващенко. – Харків, 1962.
9. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая ; [пер. с англ. А. Д. Шмелев ; под. ред. Т.В. Булыгиной]. – М. : Языки рус. культуры, 1999.
10. Вейнрейх У. О семантической структуре языка / У. Вейнрейх // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1970.– Вып. 5.
11. Вихованець І. Р. Розмовляймо українською : мовознавчі етюди / Іван Вихованець; післямова А. Загнітка. – К.: Унів. вид-во Пульсари. 2012.
12. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення / К. Городенська. – К.: КММ, 2014.
13. Горецький Я. Динамічність і динаміка в мові / Я. Горецький // Мовознавство. – 1988. – № 6.
14. Данилюк Н. О. Слово як одиниця мови. Основні типи лексичних значень / Н. О. Данилюк. – Луцьк, 1990.
15. Дятчук В. В. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови / В. В. Дятчук, Л.О. Пустовіт. – К.: Наук. думка, 1983.
16. Карпіловська Є. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій / Є. Карпіловська // Українська мова. – 2007. – № 4.
17. Карпова В. Л. Термін і художнє слово / В. Л. Карпова. – К.: Наук. думка, 1967.
18. Кислюк Л. Національномовні ресурси відображення соціодинаміки / Л. Кислюк // Відображення історії та культури народу в словотворенні / [упоряд. та наук. редагування Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської]. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010.

19. Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : [монографія] / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.
20. Коваль А. П. Слово про слово / А. П. Коваль. – К.: Рад. шк., 1986.
21. Коваль А. П. Життя і пригоди імен / А. П. Коваль. – К.: Вища шк., 1988.
22. Кочерган М. П. Слово і контекст / М. П. Кочерган. – Львів, 1980.
23. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган. – К.: Рута, 2000.
24. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981.
25. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / Е.С. Кубрякова. – М.: Наука, 1986.
26. Левчук І. П. Основи культури мовлення: особливості, поради, роздуми : [навч. довід.] / І. П. Левчук, Л. А. Матяшук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2017.
27. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова / Л.А. Лисиченко. – Харків : Вища шк., 1977.
28. Литвин Ф. А. Многозначность слова в языке и речи / Ф. А. Литвин. – М.: Висш. шк., 1984.
29. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища / Л. Т. Масенко. – К.: Т-во «Знання» УРСР, 1990.
30. Мовні свідки формування українців. Інтерв'ю-презентація в редакції «Дивослова» нової праці відомого мовознавця професора Костянтина Тищенка «Мовні контакти: свідки формування українців» // Дивослово. – 2007. – №7.
31. Муқан Г. М. Багатозначність і омонімія / Г.М. Муқан // Укр. мова і літ. в шк. – 1970. – №8.
32. Плотников Б. А. О форме и содержании в языке / Б. А. Плотников. – Минск: Вышш. шк., 1989.
33. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Ю.К. Редько. – К.: Наук. думка, 1966.
34. Селігей П. Що нам робити із запозиченнями? / П. Селігей // Українська мова. – 2007. – № 3.
35. Селігей П. Що нам робити із запозиченнями? / П. Селігей // Українська мова. – 2007. – № 4.
36. Сімович В. Про «москвофільство» в українській мові // Урок української. – 2001. – № 8.
37. Склад і структура термінологічної лексики української мови / А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько та ін. – К.: Наук. думка, 1984.
38. Соколовская Ж. П. Исследования по лексической семантике / Ж. П. Соколовская. – Ялта. – 2000.
39. Спринчак Я. О. Східнослов'янська лексика в українській мові / Я. О. Спринчак // Укр. мова і літ. в шк. – 1963. – № 4.
40. Теля В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единений / В. Н. Теля. – М.: Наука, 1986.
41. Теля В. Н. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке / В. Н. Теля. – М.: Наука, 1981.
42. Усатенко Т.П. Лексична семантика і розвиток мовлення учнів : [посібник для вчителів] / Т. П. Усатенко. – К.: Рад. шк.. 1984.
43. Уфимцева А. А. Лексическое значение / А. А. Уфимцева. – М.: Наука, 1986.
44. Фаріон І. Англомовний наступ в українській дійсності / І. Фаріон // Сучасність. – 2000. – № 3.
45. Чак Є. Д. Складні випадки вживання слів / Є. Д. Чак. – К.: Рад. шк., 1984.
46. Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М.: Наука, 1991.

До розділу «Фразеологія»

1. Авксентьев Л. Г. Фразеологія сучасної української мови / Л. Г. Авксентьев, В. С. Калашник, В. Д. Ужченко. – Х. : Вища шк., 1977.
2. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко. – Х.: Вища шк., 1987.
3. Бабенко Н. Г. Окказиональная фразеология : опыт структурно-семантического анализа / Н. Г. Бабенко // Актуальные проблемы лингвистической семантики : [сб. науч. ст.]. – Калининград, 1998.
4. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К.: Наук. думка, 1989.
5. Бойченко Н. О. Стійкі дієслівні сполуки у публіцистичному тексті : типологічні ознаки та експресивний потенціал / Н. О. Бойченко : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.01 «Українська мова» / Н. О. Бойченко. – К., 2002.
6. Виноградов В. В. О теории художественной речи : [учебн. пособие для вузов] / В. В. Виноградов. – 2-е изд., испр. – М. : Высшая школа, 2005.
7. Гаспарян С. К. К вопросу об изучении индивидуального стиля автора / С. К. Гаспарян, А. Т. Князян // Филологические науки. – 2004. – Вип. 4.
8. Голубева Н. А. Прецедентные единицы в грамматике : традиции и новаторство / Н. А. Голубева // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 5.
9. Давиденко Л. Б. Синтаксичні функції і структурно-семантичні модифікації фразеологічних одиниць : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.02 «Українська мова» / Л. Б. Давиденко. – К., 1992.
10. Джаграева М. Л. Коммуникативно-прагматические особенности фразеологической деривации : автореф. дисс. ... к. филол. н. : 10.02.19 «Теория языка» / М. Л. Джаграева. – Ставрополь, 2005.
11. Жуйкова М. В. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов : [монографія] // М. В. Жуйкова. – Луцьк: Вежа, 2007.
12. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладу творів української літератури англійською мовою) / Р. П. Зорівчак. – Львів: Вища шк., 1983.
13. Коваль О. В. Трансформація фразеологізмів як засіб увиразнення художнього тексту (на матеріалі творів 20 ст.) / О. В. Коваль // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2014. – Випуск IV. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2014_4_18.
14. Коновець С. П. Комунікативно-прагматичні особливості актуалізації фразеологізмів у дискурсі сучасної преси (за матеріалами іспанських періодичних видань) : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.05 «Романські мови» / С. П. Коновець. – К., 2002.
15. Коломієць О. М. Фразеологічна синоніміка мови української художньої прози (на матеріалі творів Є. П. Гуцала) : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.02 «Українська мова» / О. М. Коломієць. – Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.
16. Кругликова Л. Е. Структура лексического и фразеологического значения / Л. Е. Кругликова. – М.: Наука, 1988.
17. Мокиенко В. М. Славянская фразеология / В. М. Мокиенко. – М.: Высш. шк., 1980.
18. Пац Л. Трансформація фразеологічних одиниць як засіб підвищення інформативності образності художнього тексту / Л. І. Пац // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010.
19. Савенко А. О. Прецедентні цитати як різновид дискурсивної фразеології / А. О. Савенко // Studia germanica et romanica. Серія : іноземні мови, зарубіжна література, методика викладання. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – № 1.

20. Скиба Н. Г. Активні фразеотворчі процеси в українській публіцистичній і художній прозі кінця ХХ – початку ХХІ ст. : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.01 «Українська мова» / Н. Г. Скиба. – К., 2005.
21. Скринник Л. Г. Фразеологія української мови / Л. Г. Скринник. – К.: Наук. думка, 1973.
22. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму / В.Д. Ужченко. – К.: Рад. шк., 1988.
23. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови: [навч. посіб.] / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К.: Знання, 2007.
24. Фразеологизм и его лексическая разработка. – Минск, 1987.

До розділу «Лексикографія»

1. Актуальные проблемы учебной лексикографии. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1977.
2. Бобкова Т. Частотні словники паралельних текстів / Т. Бобкова, В. Перебийніс, В. Сорокін // Людина. Комп'ютер. Комунікація : [зб. наук. праць]. – Львів : Вид. Національного університету «Львівська політехніка», 2008.
3. Бобкова Т. В. Українська корпусна лексикографія : основні етапи й тенденції розвитку / Т. В. Бобкова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. – 2014. – Вип. 49.
4. Головащук С. І. Перекладні словники і принципи їх укладання. На лексичному матеріалі російської та української мов / С.І. Головащук. – К.: Наук. думка, 1976.
5. Горещкий П. Й. Історія української лексикографії ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / П. Й. Горещкий. – К., 1963.
6. Данилюк І. Корпус текстів для вивчення граматичної службовості / І. Данилюк // Лінгвістичні студії: [зб. наук. праць]. – Вип. 26. – Донецьк : ДонНУ, 2013.
7. Дарчук Н. П. Структурно-статистическая база данных современного украинского языка на основе частотных словарей / Н. П. Дарчук // Слово и словарь = Vocabulum et vocabularium : [сб. науч. тр. по лексикографии]. – Гродно : ГрГУ, 2005.
8. Дарчук Н. П. Дослідницький корпус української мови: основні засади і перспективи / Н. П. Дарчук // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2010. – № 21.
9. Демська-Кульчицька О. Основи національного корпусу української мови. – К.: Інститут української мови НАН України, 2005.
10. Загнітко А. Структура і модель бази даних «українські частки та їхні еквіваленти» / А. Загнітко, Г. Ситар, І. Данилюк // Комп'ютерна лінгвістика : сучасне і майбутнє. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : КНЛУ, 2012.
11. Карпіловська Є. А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики : [підручник] / Євгенія Анатоліївна Карпіловська. – Донецьк : Юго-Восток, ЛТД, 2003.
12. Карпіловська Є. Комп'ютерне моделювання мовних змін : система мови і текст / Є. Карпіловська // Комп'ютерна лінгвістика : сучасне і майбутнє. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : КНЛУ, 2012.
13. Коломієць В. Спеціальний навчальний корпус текстів UCLE : сучасний стан і перспективи використання / В. Коломієць, С. Котик // Комп'ютерна лінгвістика: сучасне і майбутнє. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : КНЛУ, 2012.
14. Корпусна лінгвістика / [В.А. Широков, О.В. Бугаков, Т.О. Грязнухіна та ін.]. – К. : Довіра, 2005.
15. Лендау С. І. Словники : мистецтво та ремесло лексикографії / Сидні І. Лендау; [пер. з англ.]. – К. : К. І. С., 2012.

16. Ляшевская О. Н. Национальный корпус русского языка как инструмент лексикографа / О. Н. Ляшевская, В. А. Плунгян, Д. В. Сичинава // Слово и словарь = Vocabulumetvocabularyum : [сб. науч. тр. по лексикографии]. – Гродно : ГрГУ, 2005.

17. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія : питання історії, теорії та практики ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / Л. С. Паламарчук. – К.: Наук. думка, 1978.

18. Перебийніс В. І. Традиційна та комп'ютерна лексикографія : [навч. посібник] / В. І. Перебийніс, В. М. Сорокін. – К. : Вид. Київського національного лінгвістичного університету, 2009.

19. Перебийніс В. І. Системні та функціональні характеристики мовних одиниць / В. І. Перебийніс // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.– Харків : Константа, 2004. – № 635.

20. Щерба Л. В. Опыт общей теории лексикографии / Л.В. Щерба // Языковая система и речевая деятельность. – Л.: Наука, 1974.

21. Пешак М. М. Стан і перспективи комп'ютерної лексикографії в Україні / М. М. Пешак // Мовознавство. – 1996. – № 4–5.

Словники і довідники

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Советская Энциклопедия, 1969.

2. Бурячок А. А. Орфографічний словник української мови / А. А. Бурячок. – К. : Наук. думка, 2002.

3. Бутенко Н. П. Словник асоціативних норм української мови. – Львів: Вища шк., 1979.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005.

5. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища шк., 1985.

6. Гринчишин Д. Г. Словник паронімів української мови / Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська. – К.: Рад. школа, 1986.

7. Головащук С. І. Українське літературне слововживання: [словник-довідник] / С. І. Головащук. – К. : Вища шк., 1995.

8. Головащук С. І. Складні випадки наголошення: [словник-довідник] / С. І. Головащук. – К. : Либідь, 1995.

9. Головащук С. І. Правописний словник / С. І. Головащук. – К. : А.С.К., 1999.

10. Головащук С. І. Словник наголосів / С. І. Головащук. – К.: Наук. думка, 2003.

11. Деркач М. П. Короткий словник синонімів української мови / М. П. Деркач. – Львів; Краків; Париж: Просвіта, 1993.

12. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4 т. / А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2013.

13. Зубков М. Сучасний український правопис : [комплексний довідник] / М. Зубков. – Х. : Торсінг, 2002.

14. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор / [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2001.

15. Івченко А. Новий орфографічний словник української мови / А. Івченко. – Л. : Кальварія, 2002.

16. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – К.: Кобза, 1993.

17. Коваль А. П. Крилаті вислови в українській літературній мові: Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови / А. П. Коваль, В. В. Коптілов. – К.: Вища шк., 1975.

18. Коломієць М. Ф. Короткий словник перифраз / М. Ф. Коломієць, Є. С. Регушевський. – К.: Рад. шк., 1985.

19. Культура української мови : [довідник] / [за ред. В. М. Русанівського]. – К. : Либідь, 1990. – 304 с.

20. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М.: Сов. энциклопедия, 1990.
21. Лобода В. В. Українська мова в таблицях : [довідник] / В. В. Лобода, Л. В. Скуратівський. – К. : Вища шк., 1993.
22. Навчальний правописний словник української мови / [за заг. ред. проф. Д. Х. Баранника]. – Х. : Око, 1997.
23. Нові слова та значення: словник / Ін-т укр. мови НАН України ; уклали: Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. – К.: Довіра, 2008.
24. Новые слова и значения: Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 70-х годов / [под ред. Н. З. Котеловой]. – М.: Русский язык, 1984.
25. Олійник І. С. Українсько-російський та російсько-український фразеологічний тлумачний словник / І. С. Олійник, М. М. Сидоренко. – К. : Рад. школа, 1991.
26. Орфоепічний словник / [уклад. М. І. Погрібний]. – К. : Рад. шк., 1984.
27. Орфографічний словник української мови / [уклад. : С. І. Головащук, М. М. Пещак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко]. – К. : Довіра, 1999.
28. Погрібний М. І. Словник наголосів української літературної мови / М. І. Погрібний. – К. : Рад. шк., 1964.
29. Полюга Л. М. Словник українських морфем / Л. М. Полюга. – Львів: Світ, 2001.
30. Полюга Л. М. Словник антонімів української мови / Л. М. Полюга. – К.: Рад. шк., 1987.
31. Сікорська З. С. Українсько-російський словотворчий словник / З. С. Сікорська. – К.: Рад. шк., 1985.
32. Скрипник Л. І. Власні імена людей: [словник-довідник] / Л. І. Скрипник, Н. П. Дзятківська; [за ред. В. М. Русанівського]. – К.: Наук. думка, 1986.
33. Словник гідронімів України / [уклад.: І. М. Железняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко; редкол.: (голова) К. К. Цілуйко]. – К.: Наук. думка, 1979.
34. Словник іншомовних слів / [за ред. О. С. Мельничука]. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К.: УРЕ, 1985.
35. Словник труднощів української мови / [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – К.: Рад. шк., 1989.
36. Словарь української мови : в 4 т / [упоряд. з додатком власного матеріалу Б. Д. Грінченко ; додаток О. О. Тараненка]. – Репринтне вид. (Київ, 1908–1909 рр.). – К. : Наук. думка, 1996–1997.
37. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
38. Удовиченко Г. М. Словник українських ідіом/Г. М. Удовиченко. – К. : Радянська школа, 1968.
39. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови : В 2 т. / Г. М. Удовиченко. – К.: Вища шк., 1984.
40. Українська мова:Енциклопедія / [редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін.]. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004.
41. Українська мова : [словник-довідник]. – Донецьк : Центр підготовки абітурієнтів, 1998.
42. Український орфографічний словник / [уклад.: М. М. Пещак та ін.]. – К. : Довіра, 2002.
43. Фразеологічний словник української мови: У 2 кн. – К.: Наук. думка, 1993.
44. Шевчук С. В. Разом, окремо, через дефіс: [словник-довідник] / С.В. Шевчук. – К. : А.С.К., 2003.
45. Юрченко О. С. Словник стійких народних порівнянь / О.С. Юрченко, А.О. Івченко. – Харків, 1993.
46. Янко М. Т. Топонімічний словник України : [словник-довідник] / М. П. Янко. – К.: Знання, 1998.
47. Яценко І. П. Морфемний аналіз : [словник-довідник] : у 2 т. / І. П. Яценко.– К.: Вища шк., 1980–1981.